

Határozatok Tára

EVGENI TANCHEV
FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA
Az ismertetés napja: 2017. november 9.¹

C-414/16. sz. ügy

**Vera Egenberger
kontra
Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V.**

(a Bundesarbeitsgericht [szövetségi munkaügyi bíróság, Németország] által benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem)

„A foglalkoztatás területén alkalmazott egyenlő bánásmód – A 2000/78/EK irányelv 4. cikkének (2) bekezdése – Valláson vagy meggyőződésen alapuló szellemiségű szervezetek lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelményei – Valamely egyházhoz tartozó segélyszervezet által foglalkoztatás területén alkalmazott, valláson alapuló eltérő bánásmód – EUMSZ 17. cikk – Egyházi önrendelkezési kiváltság – A vallási csoportok »önmeghatározásának« tagállami alkotmányjog szerinti korlátozott bírósági felülvizsgálata – Az egyenlő bánásmódra vonatkozó uniós jog elsőbbsége, egységessége és tényleges érvényesülése – Az Európai Unió Alapjogi Chartája 52. cikkének (3) bekezdése és 53. cikke – Egymással versengő jogok egyensúlyba hozása – A Charta horizontális hatálya”

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	2
II. Jogi keret	4
A. Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény	4
B. Az Európai Unióról szóló szerződés	4
C. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés	4
D. Az Európai Unió Alapjogi Chartája	5
E. 2000/78 irányelv	5
F. A német jog	6
III. Az alapügy tényállása és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések	7

¹ Eredeti nyelv: angol.

IV. Az előzetes döntéshozatalra utaló végzés	8
V. Értékelés	9
A. Áttekintés.....	9
B. Bevezető észrevételek	12
1. A vallási szervezetek tevékenységei és az uniós jog alkalmazási területe	12
2. A Charta alkalmazására vonatkozó szabályok és az alapeljárás	13
3. A munkaviszonyok és a vallási szervezetek bírósági felülvizsgálata Németországban	15
C. Az első kérdés	16
1. A munkáltatóként eljáró vallási szervezetek bírósági felülvizsgálatának korlátozása az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlatában	17
2. A 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése	18
a) Bevezető megjegyzések	18
b) Alátámasztja-e a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése a bírósági felülvizsgálat tagállami alkotmányos korlátozását?	20
1) Megfogalmazás	20
2) Háttér és cél	20
3) Keletkezés	21
3. EUMSZ 17. cikk	22
4. Az első kérdésre vonatkozó következtetés	25
D. A harmadik kérdés	25
E. A második kérdés	30
F. Záró megjegyzések	31
VI. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésekre adandó válaszok	32

I. Bevezetés

1. Vera Egenberger, miután elolvasott egy 2012 novemberében közzétett álláshirdetést, sikertelenül pályázott egy 18 hónapos határozott idejű állásra az Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V.-nél (a továbbiakban: alperes). Ez olyan egyesület, amely kizárólag közhasznú, jótékonyági és vallási célokat követ, a magánjog hatálya alá tartozik, és az Evangelische Kirche in Deutschland (németországi evangélikus egyház) segélyszervezete. A meghirdetett állás betöltése során az Egyesült Nemzetek Szervezete faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi

egyezményének Németország részéről való betartásáról szóló jelentést (a továbbiakban: faji megkülönböztetésről szóló jelentés) kellett készíteni. Vera Egenberger (a továbbiakban: felperes) ezen a téren többéves tapasztalattal rendelkezett és számos releváns kiadványt publikált.²

2. A felperes azt állítja, hogy azért nem őt választották az állásra, mert nem tartozik felekezethez, ez pedig sérti az Európai Unió Alapjogi Chartájának (a továbbiakban: Charta) 10. cikke szerinti meggyőződéshez való jogát, valamint hogy a Charta 21. cikkével, továbbá a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról szóló, 2000. november 27-i 2000/78/EK tanácsi irányelv³ 1. és 2. cikkével ellentétesen meggyőződés alapján történő hátrányos megkülönböztetés érte.

3. Mivel az alperes védekezését a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésére alapozza, jelen jogvita lényegében „az egyházak és egyéb, valláson vagy meggyőződésen alapuló szellemiségű köz- vagy magánszervezetek” szakmai tevékenységével kapcsolatos, meggyőződésen alapuló eltérő bánásmódnak az említett rendelkezésben szereplő korlátozására vonatkozik. Ugyanakkor egyben ez az első olyan alkalom, amikor a Bíróságot a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének értelmezésére kérik,⁴ ezzel olyan összetett kérdéseket tesznek fel e rendelkezésnek a Charta különböző rendelkezéseivel, így a 22. cikkével való kapcsolatára vonatkozóan, amely előírja, hogy az „Unió tiszteletben tartja a kulturális, vallási és nyelvi sokféleséget”, az EUMSZ 17. cikkel együtt, amely védi az egyházak és vallási szervezeteknek vagy közösségeknek, valamint a világnézeti szervezeteknek tagállamok joga szerinti „jogállását”.⁵

4. Ezenfelül Németországban az egyházhoz kapcsolódó intézmények a második legnagyobb munkáltatónak minősülnek és kvázi monopolhelyzetet élveznek egyes régiókban és munkaterületeken.⁶ Ezért nem lehet eléggé hangsúlyozni, milyen kényes kérdés megtalálni az egyensúlyt egyfelől az uniós vallási szervezetek autonómiához és önrendelkezéshez való jogának védelmé⁷ (amely az alperesnek a szóban forgó egyenlőtlen bánásmóddal kapcsolatos elsődleges érve), másfelől az Unió etnikailag és vallásilag sokszínű munkapiacán a vallás és meggyőződés alapján történő hátrányos megkülönböztetés tilalmának hatékony alkalmazása között, amikor a munkához jutás és a szakmai fejlődés terén való egyenlőség mindenki számára alapvető fontosságú, nem csak mint a pénzkereset és az önálló élet biztosításának, hanem az önkiteljesítés és az önmegvalósítás biztosításának eszközeként is.⁸

2 A felperes írásbeli észrevételei.

3 HL 2000. L 303., 16. pont; magyar nyelvű különkiadás: 5. fejezet, 4. kötet, 79. o. Az alapeljárás tárgya a 2000/78 irányelv 3. cikke (1) bekezdésének a) pontja szerinti „munkavállaláshoz [...] való hozzájutás feltételei, beleértve a kiválasztási és toborzási feltételeket”.

4 A Bíróságnak volt alkalma értelmezni a 2000/78 irányelv 4. cikke (1) bekezdését: 2017. március 14-i Bougnaoui és ADDH ítélet, C-188/15, EU:C:2017:204; 2014. november 13-i Vital Pérez ítélet, C-416/13, EU:C:2014:2371; 2011. szeptember 13-i Prigge és társai ítélet, C-447/09, EU:C:2011:573; 2010. január 12-i Wolf ítélet, C-229/08, EU:C:2010:3; 2016. november 15-i Sorondo ítélet, C-258/15, EU:C:2016:873.

5 Robbers, G., *Religion and Law in Germany*, második kiadás, Wolters Kluwer, 2013; Zucca, L. és Ungureanu, C., *Law, State and Religion in the New Europe*, Cambridge University Press, 2012; Doe, N., *Law and Religion in Europe: a Comparative Introduction*, Oxford University Press, 2011; McCrea, R., *Religion and the Public Order of the European Union*, Oxford University Press, 2010; Lustean, L. N. és Madeley, J. T. S. (szerk.), *Religion, Politics and Law in the European Union*, Routledge, 2010; de Charentenay, P., „Les relations entre l’Union européenne et les religions”, *Revue du Marché commun et de l’Union européenne*, 465 (2003), 904. o.; Massignon, B., „Les relations entre les institutions religieuses et l’Union européenne: un laboratoire de gestion et de la pluralité religieuses et philosophique?” in: Armogathe, J-R. és Willaime, J-P. (szerk.) *Les mutations contemporaines du religieux*, Brepols, 2003, 25. o.

6 A Németországi Szövetségi Köztársaság által az ENSZ Faji Megkülönböztetés valamennyi formájának Kiküszöbölésével foglalkozó Bizottságának benyújtott 19–22. jelentésre vonatkozó párhuzamos jelentés (2015), 42. o. A jelentés elérhető: http://www.institut-fuer-menschenrechte.de/fileadmin/user_upload/PDF-Dateien/Pakte_Konventionen/ICERD/icerd_state_report_germany_19-22_2013_parallel_FMR_Diakonie_2015_en.pdf. Az ügy iratai szerint ez az a faji hátrányos megkülönböztetésről szóló jelentés, amelyet az alperes készített.

7 Németországban az önrendelkezéshez való jog kiterjed a vallási egyesületekre és a tagságukra. Lásd: BVerfG, 2014. október 22., 2 BvR 661/12, 91. pont.

8 Lásd: Sharpston főtanácsnok Bougnaoui és ADDH ügyre vonatkozó indítványa, C-188/15, EU:C:2016:553, 71. pont, amely idézi Maduro főtanácsnok Coleman ügyre vonatkozó indítványának, C-303/06, EU:C:2008:61, 11. pontját. Lásd még a 2000/78 irányelv (9) preambulumbekkezdését.

II. Jogi keret

A. Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény

5. Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény (a továbbiakban: EJEE) 9. cikke a következőképpen szól:

„1. Mindenkinek joga van a békés célú gyülekezés szabadságához és a másokkal való egyesülés szabadságához, beleértve érdekei védelmében a szakszervezetek alapítását és az azokhoz való csatlakozásnak a jogát.

2. E jogok gyakorlását csak a törvényben meghatározott, olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság vagy közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megakadályozása, a közegészség, az erkölcsök, illetőleg mások jogai és szabadságai védelme érdekében szükségesek.”

B. Az Európai Unióról szóló szerződés

6. Az EUSZ 4. cikk (2) bekezdése a következőt mondja ki:

„Az Unió tiszteletben tartja a tagállamoknak a Szerződések előtti egyenlőségét, valamint nemzeti identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének, ideértve a regionális és helyi önkormányzatokat is. Tiszteletben tartja az alapvető állami funkciókat, köztük az állam területi integritásának biztosítását, a közrend fenntartását és a nemzeti biztonság védelmét. Így különösen a nemzeti biztonság az egyes tagállamok kizárólagos feladata marad.”

C. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés

7. Az EUMSZ 10. cikk értelmében:

„Politikái és tevékenységei meghatározása és végrehajtása során az Unió küzd mindenfajta nem, faji vagy etnikai származáson, valláson vagy meggyőződésen, fogyatékonyságon, életkoron vagy szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetés ellen.”

8. Az EUMSZ 17. cikk a következőt mondja ki:

„(1) Az Unió tiszteletben tartja és nem sérti az egyházak és vallási szervezetek vagy közösségek nemzeti jog szerinti jogállását a tagállamokban.

(2) Az Unió ugyanígy tiszteletben tartja a világnézeti szervezetek nemzeti jog szerinti jogállását.

(3) Elismerve identitásukat és különleges hozzájárulásukat, az Unió nyílt, átlátható és rendszeres párbeszédet tart fenn ezekkel az egyházakkal és szervezetekkel.”

D. Az Európai Unió Alapjogi Chartája

9. A Charta 10. cikke „A gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadság” címet viseli. A 10. cikk (1) bekezdése szerint:

„Mindenkinek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadsághoz. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy a meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben, istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatását.”

10. A Charta 22. cikke „A kulturális, vallási és nyelvi sokféleség” címet viseli és a következőt mondja ki:

„Az Unió tiszteletben tartja a kulturális, vallási és nyelvi sokféleséget.”

11. A Charta 52. cikkének (3) bekezdése a következőképpen szól:

„Amennyiben e Charta olyan jogokat tartalmaz, amelyek megfelelnek az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményben biztosított jogoknak, akkor e jogok tartalmát és terjedelmét azonosnak kell tekinteni azokéval, amelyek az említett egyezményben szerepelnek. Ez a rendelkezés nem akadályozza meg azt, hogy az Unió joga kiterjedtebb védelmet nyújtson.”

12. A Charta 53. cikke, amely „A védelem szintje” címet viseli, a következőt mondja ki:

„E Charta egyetlen rendelkezését sem lehet úgy értelmezni, mint amely szűkíti vagy hátrányosan érinti azokat az emberi jogokat és alapvető szabadságokat, amelyeket – saját alkalmazási területükön – az Unió joga, [...] a tagállamok alkotmányai [...] [és] az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény elismernek.”

E. 2000/78 irányelv

13. A 2000/78 irányelv (24) preambulumbekkezdése szerint:

„Az Európai Unió az egyházak és a világnézeti szervezetek jogállásáról szóló, az Amszterdami Szerződés záróokmányához csatolt 11. nyilatkozatában elismerte, hogy tiszteletben tartja és nem csorbítja a tagállamok egyházai, vallási szövetségei vagy közösségei nemzeti jogban rögzített jogállását, továbbá ugyanilyen módon tiszteletben tartja a filozófiai és világnézeti szervezetek jogállását. Ezt szem előtt tartva a tagállamok fenntarthatnak vagy meghatározhatnak fontos, törvényes és igazolt alkalmazási feltételeket [helyesen: lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelményeket], amelyeket az ilyen jellegű foglalkozási [helyesen: szakmai] tevékenységeknél megkövetelnek.”

14. A 2000/78 irányelvnek „Az irányelv célja” című 1. cikke a következőképpen rendelkezik:

„Ennek az irányelvnek a célja a valláson, meggyőződésen, fogyatékoságon, életkoron vagy szexuális irányultságon alapuló, foglalkoztatás és munkavégzés során alkalmazott hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem általános kereteinek a meghatározása az egyenlő bánásmód elvének a tagállamokban történő megvalósítására tekintettel.”

15. A 2000/78 irányelv 2. cikke „A hátrányos megkülönböztetés fogalma” címet viseli: A 2. cikk (1) bekezdése szerint:

„Ezen irányelv alkalmazásában az »egyenlő bánásmód elve« azt jelenti, hogy az 1. cikkben említett okok alapján nem szabad semmiféle közvetlen vagy közvetett hátrányos megkülönböztetést tenni.”

16. A 2. cikk (2) bekezdésének a) pontja értelmében:

„Az (1) bekezdés alkalmazásában:

a) közvetlen hátrányos megkülönböztetés akkor áll fenn, ha egy személy egy másikhoz képest kedvezőtlenebb elbánásban részesül, részesült vagy fog részesülni egy hasonló helyzetben az 1. cikkben hivatkozott okok bármelyike alapján [helyesen: akkor áll fenn, ha az 1. cikkben felsorolt okok bármelyike miatt valaki hasonló helyzetben lévő másik személyhez képest kedvezőtlenebb bánásmódban részesül, részesült vagy fog részesülni].”

17. A 2000/78 irányelv 4. cikke a „Foglalkozási követelmények [helyesen: Szakmai követelmények]” címet viseli. A 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének első albekezdése a következőt mondja ki:

„A tagállamok fenntarthatják az ezen irányelv elfogadása idején hatályban lévő nemzeti jogszabályukat, vagy rendelkezhetnek az ezen irányelv elfogadása idején meglévő nemzeti gyakorlatuk beillesztéséről későbbi jogszabályaikba, amelyeknek megfelelően az egyházak és egyéb, valláson vagy meggyőződésen alapuló szellemiségű köz- vagy magánszervezetek esetében [helyesen: magánszervezetek szakmai tevékenysége esetében] egy személy vallásán vagy meggyőződésén alapuló eltérő bánásmód nem minősül hátrányos megkülönböztetésnek, amennyiben – ezeknek a tevékenységeknek a jellege vagy végrehajtásuk [helyesen: gyakorlásuk] feltételrendszere miatt – egy személy vallása vagy meggyőződése valódi, törvényes és igazolt foglalkozási követelmény [helyesen: lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelmény], tekintettel a szervezet szellemiségére. Az ilyen jellegű eltérő bánásmód esetében figyelembe kell venni a tagállamok alkotmányos rendelkezéseit és elveit, továbbá a közösségi jog általános elveit, de nem igazolható más alapokon nyugvó hátrányos megkülönböztetés.”

F. A német jog

18. A Grundgesetz (a Németországi Szövetségi Köztársaság alaptörvénye, a továbbiakban: GG), 4. cikkének (1) és (2) bekezdése a következőt mondja ki:

„(1) A hit, a lelkiismeret, a vallás és a világnézet szabadsága sérthetetlen.

(2) A zavartalan vallásgyakorlás biztosított.”

19. A GG 140. cikke előírja, hogy a Verfassung des Deutschen Reiches (a Német Birodalom alkotmánya, a továbbiakban: WRV) 136–139. és 141. cikke a GG szerves részét képezi. A WRV 137. cikkének jelentősebb rendelkezései a következőket mondják ki:

„(1) Állami egyház nincs.

(2) Vallási közösségek szabadon létrehozhatók. [...]

(3) Minden vallási közösség önállóan szabályozza és intézi ügyeit a mindenkire vonatkozó törvények korlátain belül. Tisztségeit az állam vagy helyi hatóságok közreműködése nélkül tölti be.

[...]

(7) Valamely világnézeti meggyőződés társadalmi előmozdítását szolgáló szervezeteket a vallási szervezetekkel azonos jogállás illeti meg.

[...]”

20. Az Allgemeine Gleichbehandlungsgesetz (az egyenlő bánásmódról szóló általános törvény, a továbbiakban: AGG) 1. §-a a következőket mondja ki:

„Jelen törvény mindenfajta faji vagy etnikai származáson, nemem, valláson vagy meggyőződésen, fogyatékonyságon, életkoron vagy szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetés megelőzésére vagy megszüntetésére irányul.”

21. Az AGG 7. §-ának (1) bekezdése a következőképpen szól:

„Tilos a munkavállalók 1. §-ban felsorolt okokból történő hátrányos megkülönböztetése. Ez a tilalom akkor is alkalmazandó, ha a hátrányos megkülönböztetés megvalósítója a hátrányos megkülönböztetés 1. §-ban felsorolt formái valamelyikének a fennállását csupán feltételezi.”⁹

22. Az AGG 9. §-ának (1) bekezdése a következőképpen szól:

„(1) A [jelen törvény] 8. §[-ának] sérelme nélkül, a valláson vagy meggyőződésen alapuló eltérő bánásmód a vallási közösségek és az azokhoz tartozó intézmények – jogi formájukra tekintet nélkül – vagy a vallási, illetve világnézeti meggyőződés társadalmi előmozdítását szolgáló szervezetek általi foglalkoztatás esetén akkor is megengedett, ha e vallási közösség vagy szervezet önmeghatározására figyelemmel bizonyos vallás vagy meggyőződés igazolt szakmai követelményt képez a vallási közösség vagy szervezet önrendelkezési jogára vagy a tevékenysége jellegére tekintettel.”

III. Az alapügy tényállása és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések

23. Az alapeljárásban szóban forgó hirdetésben a következő szerepelt:

„Az állás betöltésének egyik feltétele az evangélikus egyházban vagy az Arbeitsgemeinschaft Christlicher Kirchen in Deutschlandhoz (németországi keresztény egyházak munkaközössége) tartozó egyházban betöltött tagság és a diakóniai küldetéssel való azonosulás. Önletrajzában, kérjük, tüntesse fel felekezetét.”

24. Az ugyanezen hirdetésben meghatározott feladatok között szerepelt a német diakonátusnak a projekttel összefüggésben a politikai szféra, a nyilvánosság, valamint az emberi jogi szervezetek felé való képviselése, valamint a releváns hatóságokkal való együttműködés. Szerepelt közte továbbá a német diakonátus tájékoztatása és a szervezeten belüli véleményalkotási folyamat koordinálása.

25. Amint azt fent kifejtettem, a felekezet nélküli felperes eredménytelenül pályázott a meghirdetett állásra. Végül olyan jelentkezőt vettek fel, aki felekezeti hovatartozásaként azt tüntette fel, hogy „a berlini területi egyházban szocializálódott evangéliumi keresztény”.

26. A felperes keresetet indított az Arbeitsgericht Berlin (berlini munkaügyi bíróság) előtt legalább 9 788,65 euró összegű kártérítés megfizetése iránt. Az Arbeitsgericht (munkaügyi bíróság) kimondta, hogy a felperest hátrányos megkülönböztetés érte, azonban csak 1 957,73 euró összegű kártérítést ítélt meg. Az ügyben a Landesarbeitsgericht Berlin-Brandenburgnál (tartományi munkaügyi bíróság, Berlin-Brandenburg), majd a Bundesarbeitsgerichtnél (szövetségi munkaügyi bíróság) fellebbeztek.

⁹ Az AGG 6. §-a (1) bekezdésének második mondata többek között úgy rendelkezik, hogy az állás betöltésére jelentkezők az AGG 7. §-a szempontjából munkavállalónak minősülnek.

27. Mivel az említett bíróság bizonytalan abban, hogy az ügy körülményei között hogyan kell értelmezni az uniós jogot, a következő kérdéseket terjesztette a Bíróság elé az EUMSZ 267. cikk alapján:

„(1) Úgy kell-e értelmezni a 2000/78/EK irányelv 4. cikkének (2) bekezdését, hogy a jelen ügy alpereséhez hasonló munkáltató – illetve számára az egyház – kötelező jelleggel maga határozhatja meg, hogy a tevékenység jellege vagy gyakorlásának feltételrendszere miatt lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelményt képez a jelentkező meghatározott vallása, tekintettel a munkáltató/az egyház szellemiségére?

(2) Az első kérdésre adandó nemleges válasz esetén:

Mellőzni kell-e a jelen ügybelihez hasonló jogvitában a jelen ügyben alkalmazandó, az AGG (Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz, az egyenlő bánásmódról szóló általános törvény) 9. §-ának (1) bekezdésében szereplő első lehetőséghez hasonló olyan nemzeti jogi rendelkezést, amely szerint a vallási közösségek és az azokhoz tartozó intézmények általi foglalkoztatás esetén akkor is megengedett a valláson alapuló eltérő bánásmód, ha e vallási közösség önmeghatározására figyelemmel egy bizonyos vallás igazolt szakmai követelményt képez a vallási közösség önrendelkezési jogára tekintettel?

(3) Az első kérdésre adandó nemleges válasz esetén továbbá:

Milyen követelmények támaszthatók a tevékenység jellege vagy gyakorlásának feltételrendszere alapján a 2000/78/EK irányelv 4. cikkének (2) bekezdése szerinti, a szervezet szellemiségére tekintettel lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelmény címén?”

28. Írásbeli észrevételeket a felperes, az alperes, a német kormány és Írország, valamint az Európai Bizottság nyújtott be a Bírósághoz. Írországon kívül mindannyian részt vettek a 2017. július 18-i tárgyaláson.

IV. Az előzetes döntéshozatalra utaló végzés

29. Az alapeljárásban nem vitatták, hogy az AGG releváns rendelkezései útján Németország a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének első albekezdésében foglalt azon választási lehetőséggel élt, hogy a „lényeges, törvényes és igazolt” szakmai követelmények tekintetében „fenntarthatj[a] az ezen irányelv elfogadása idején hatályban lévő nemzeti jogszabály[ait]”, vagy „rendelkez[ik] az [ugyan ezen időpontban] meglévő nemzeti gyakorlat[a] beillesztéséről későbbi jogszabály[aiba]”.¹⁰ Az előzetes döntéshozatalra utaló végzés szerint a felperes azt állítja, hogy az AGG 7. §-ának (1) bekezdésében szereplő hátrányos megkülönböztetés tilalmával, legalábbis, ha azt az uniós jognak megfelelően értelmezzük, összeegyeztethetetlen, hogy a szóban forgó kiválasztási eljárásban a vallást figyelembe vegyék, ugyanis a hirdetésből egyértelműen kiderül, hogy ez történt. Az AGG 9. §-ának (1) bekezdése nem igazolja azt a hátrányos megkülönböztetést, amely történt. Az is nyilvánvaló volt, hogy az alperes nem vette általánosan alapul minden általa meghirdetett állás tekintetében a vallási meggyőződést, és hogy a meghirdetett állást többek között az egyházhoz nem tartozó harmadik személyek projektalapú támogatásaiból finanszírozták.

¹⁰ Jóllehet az AGG-t 2006. augusztus 14-i tették közzé (lásd BGBl I, 1897. o.) és a 2000/78 irányelv 2000. december 2-án lépett hatályba, a német kormánynek az AGG-re vonatkozó javaslata szerint az a 2000/78 irányelv hatálybalépésekor meglévő nemzeti gyakorlatot tükrözi. Lásd: Deutscher Bundestag Drucksache 16/1780, 2006. június 8., 35. o.

30. Az alperes a szóban forgó esetben igazoltnak tekinti a valláson alapuló eltérő bánásmódot az AGG 9. §-ának (1) bekezdése alapján. A németországi evangélikus egyház szabályai szerint a valamely keresztény egyházhoz tartozás a munkaviszony létrejöttének alapvető feltétele. Az ilyen követelmény előírásához való jog az egyházak német alkotmány által védett önrendelkezési jogának részét képezi, és az a GG-nek a WRV 137. cikkének (3) bekezdésével összefüggésben értelmezett 140. cikkéből ered. Ez – különösen az EUMSZ 17. cikkre tekintettel is – összeegyeztethető az uniós joggal. A vallási meggyőződés továbbá az alperes önmeghatározására figyelemmel igazolt szakmai követelményt képez a szóban forgó tevékenységek jellege miatt.

31. Az első kérdést illetően az előzetes döntéshozatalra utaló végzés szerint a német jogalkotó kifejezett szándéka volt, hogy a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdését úgy ültessék át, hogy fennmaradjanak a már hatályban lévő jogszabályok és meglévő gyakorlatok; a nemzeti jogalkotó a Bundesverfassungsgericht (szövetségi alkotmánybíróság) ítélkezési gyakorlatára tekintettel döntött így, kifejezetten hivatkozva az „önrendelkezés kiváltságával” kapcsolatban a GG-nek a – WRV 137. cikkének (3) bekezdésével összefüggésben értelmezett – 140. cikkére. Így a német jog szerint a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésével összefüggésben végzett bírósági felülvizsgálatnak a vallás hitalapú önmeghatározása alapján elvégzett valószínűségi vizsgálatra kellett korlátozódnia. A kérdést előterjesztő nemzeti bíróság azonban megkérdőjelezi, hogy az AGG 9. §-a (1) bekezdésének ilyen értelmezése az uniós joggal összeegyeztethető-e.

32. A második kérdést illetően a kérdést előterjesztő bíróság megjegyzi, hogy a Bíróság állandó ítélkezési gyakorlata alapján el kell gondolkodni azon, hogy a valláson alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalma olyan alanyi jog-e, amely alapján az azzal összeegyeztethetetlen tagállami rendelkezések alkalmazásától el kell tekinteni, még két magánjogi fél közötti jogvitában is.¹¹ Azonban abban még nem született döntés, hogy ez akkor is alkalmazandó-e, ha a munkáltató az Unió elsődleges jogára, például az EUMSZ 17. cikkre hivatkozik a vallásból eredő hátrány igazolásához.

33. A harmadik kérdést illetően azt kell tisztázni, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlata alapján a meglévő munkaviszonyokban fennálló lojalitási összeütközésre – ahogy azt az előzetes döntéshozatalra utaló határozat nevezi – vonatkozóan kialakított kritériumok hogyan viszonyulnak a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének értelmezéséhez. E kritériumok közé tartozik az érintett állás jellege¹², hogy a szóban forgó tevékenység mennyire áll közel a meghirdetett küldetéshez,¹³ valamint mások jogainak védelme, például egy katolikus egyetem érdeke, hogy oktatását a katolikus hitrendszer jellemezze.¹⁴ Az Emberi Jogok Európai Bírósága az egymással versengő jogokat és érdekeket is igyekszik egyensúlyba hozni.¹⁵

V. Értékelés

A. Áttekintés

34. Elemzésemet három előzetes kérdéssel kezdem.

11 Lásd: 2016. április 19-i DI-ítélet, C-441/14, EU:C:2016:278, 36. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat; 2010. január 19-i Kücükdeveci ítélet, C-555/07, EU:C:2010:21, 51. pont.

12 EJEB, 2014. június 12., Fernández Martínez kontra Spanyolország ítélet (CE:ECHR:2014:0612JUD005603007, 131. §; 2010. szeptember 23.); EJEB, Obst kontra Németország ítélet (CE:ECHR:2010:0923JUD000042503, 48–51. §); EJEB, 2010. szeptember 23., Schüth kontra Németország ítélet (CE:ECHR:2010:0923JUD000162003, 69. §).

13 EJEB, 2010. szeptember 23., Schüth kontra Németország ítélet (CE:ECHR:2010:0923JUD000162003, 69. §). Lásd még az egyháznak a nyilvánosság és saját ügyfelei előtti hitelességét: EJEB, 2011. február 3., Siebenhaar kontra Németország ítélet (CE:ECHR:2011:0203JUD001813602, 46. §); arra vonatkozóan, hogy az adott helyzet jelentős volt-e, lásd: EJEB, 2010. szeptember 23., Obst kontra Németország ítélet (CE:ECHR:2010:0923JUD000042503, 51. §).

14 EJEB, 2009. október 20., Lombardi Vallauri kontra Olaszország ítélet (CE:ECHR:2009:1020JUD003912805, 41. §).

15 EJEB, 2010. szeptember 23., Schüth kontra Németország ítélet (CE:ECHR:2010:0923JUD000162003, 69. §).

35. Először is megvizsgálom, hogy az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések megválaszolásához meg kell-e vizsgálni, hogy az alperes „gazdasági tevékenységet” folytatott-e, amikor meghatározott keresztény egyházak tagjai számára hirdette meg a faji megkülönböztetésről szóló jelentés elkészítését és szakmai képviselőjét, majd végül egy ilyen személyt választott ki.

36. Másodszor, részletesen kifejtem, hogy a Charta 52. cikkének (3) bekezdése és 53. cikke hogyan és miért játszik központi szerepet az alapeljárásból eredő jogi problémák megoldásában. A Charta 52. cikkének (3) bekezdése kimondja, hogy amennyiben a Chartában szereplő jogok megfelelnek az EJEE-ben biztosított jogoknak, akkor e jogok tartalmát és terjedelmét azonosnak kell tekinteni. Az 52. cikk (3) bekezdése hozzáteszi, hogy ez a rendelkezés „nem akadályozza meg azt, hogy az Unió joga kiterjedtebb védelmet nyújtson.” Az 53. cikknek a leginkább releváns része a Bíróság által a Melloni ítéletben¹⁶ értelmezett azon állításra vonatkozik, amely szerint „e Charta egyetlen rendelkezését sem lehet úgy értelmezni, mint amely szűkíti vagy hátrányosan érinti azokat az emberi jogokat és alapvető szabadságokat, amelyeket – saját alkalmazási területükön – az Unió joga, [és] a tagállamok alkotmányai [...] elismernek.”

37. Harmadszor, részletesen kifejtem, milyen következtetéseket tartalmaz a német jognak a Bundesverfassungsgericht (szövetségi alkotmánybíróság) ítélkezési gyakorlata által kidolgozott pontos tartalmára vonatkozóan a Bíróság elé terjesztett anyag, tekintettel a munkajoggal összefüggésben az egyházi önrendelkezés kiváltságára hivatkozó vallási szervezetek bírósági felülvizsgálatának korlátaira.

38. Ezt követően rátérek az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések megválaszolására. Először az első és a harmadik kérdést válaszolom meg, mivel ezek lényegében a 2000/78 irányelv 4. cikk (2) bekezdésének az EUMSZ 17. cikket is magában foglaló elsődleges uniós jog, valamint a jelen Bíróság és az Emberi Jogok Európai Bírósága vonatkozó ítélkezési gyakorlata alapján történő értelmezésére irányulnak.

39. Az első kérdés megválaszolása során mérlegelem, hogy az EUMSZ 17. cikknek a vallási szervezetek nemzeti jog szerinti „jogállására” való hivatkozása, valamint a 2000/78 irányelv 4. cikk (2) bekezdésének első albekezdésében¹⁷ szereplő, a tagállami alkotmányos rendelkezéseire és elveire való utalás elegendő-e ahhoz, hogy a tagállami jogra, és az alapeljárásban a német jogra való visszautalásnak (*renvoi*) minősüljön, tekintettel a bírósági felülvizsgálat mértékére és terjedelmére, ha valamely munkavállaló vagy jövőbeli munkavállaló¹⁸ kifogásolja, hogy valamely vallási szervezet a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésére hivatkozva igazolja, hogy munkaviszony keretében valláson vagy meggyőződésen alapuló egyenlőtlen bánásmódot alkalmazott.

40. Az első kérdés megválaszolásához készített elemzés alapján meghatározom azokat a harmadik kérdésben szereplő „követelményeket” (amelyeket az elemzés során inkább releváns „tényezőknak” hívok), amelyek a tevékenységek jellegével vagy gyakorlásuk feltételrendszerével, mint a 2000/78/EK irányelv 4. cikkének (2) bekezdése szerinti, a szervezet szellemiségére tekintettel lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelménnyel szemben támasztandók.

41. A második kérdés, amelyet utoljára vizsgálok, azzal foglalkozik, hogy a jogorvoslat szempontjából milyen következményekkel jár, ha a jelen jogvita megoldása szempontjából releváns uniós jogi rendelkezések értelmezése olyannyira összeegyeztethetetlen a releváns német jogi rendelkezések szövegével, hogy ez utóbbi nem értelmezhető az uniós jognak megfelelően.

16 Lásd: 2013. február 26-i ítélet, C-399/11, EU:C:2013:107, 59. pont. Lásd még: Bot főtanácsnok M. A. S. és M. B. ügyre vonatkozó indítványa, C-42/17, EU:C:2017:564, 157. és 158. pont (folyamatban lévő ügy).

17 Mivel az alapeljárás a felperes meggyőződésére vonatkozik, nem pedig a viselkedésére, az alapeljárásban nem releváns a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének második albekezdésében meghatározott azon követelmény, hogy a munkavállalók „jóhiszeműen és a szervezethez lojálisan *tevékenykedjenek*” (kiemelés tőlem).

18 A 2000/78 irányelv 3. cikke tartalmazza többek között mind a felvételt (a 3. cikk (1) bekezdésének a) pontja), mind a felmondást (a 3. cikk (1) bekezdésének c) pontja).

42. Ez a kérdés felmerül, mivel a meggyőződésen alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmáról szóló uniós jogi alapjog konkrétan megjelenik az uniós irányelvben,¹⁹ és az alapeljárás olyan horizontális helyzetre vonatkozik, amelyben a jogvitában részt vevő felek egymás ellen az említett uniós irányelvre hivatkoznak; a felperes egy magánszemély, az alperes pedig a közjog hatálya alá tartozó szervezet.²⁰ A felperes a 2000/78 1. és 2. cikkére hivatkozik az alperessel szemben, az alperes pedig a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésére hivatkozik a felperessel szemben. Ugyanakkor a Bíróság következetesen azon az állásponton van, hogy valamely irányelv önmagában nem keletkeztethet magánszemélyekre vonatkozó kötelezettséget, következésképpen arra nem is lehet magánszemélyekkel szemben hivatkozni.²¹

43. További korlátozások is vonatkoznak a tagállami bíróságok azon kötelezettségére, hogy a tagállami jogot az uniós jognak megfelelően kell értelmezniük. Így az általános jogelvek korlátozzák a nemzeti bíróság azon kötelezettségét, hogy a belső jog releváns szabályainak értelmezésekor és alkalmazásakor figyelembe kell vennie az uniós jogot, továbbá e kötelezettség nem szolgálhat a nemzeti jog *contra legem* értelmezésének alapjául.²²

44. Következésképpen az irányelvek horizontális közvetlen hatályára vonatkozó klasszikus tilalom ezen megnyilvánulása összeütközik egy, a Bíróság ítélezési gyakorlatában kidolgozott másik szabállyal. Vagyis, habár a kor alapján történő hátrányos megkülönböztetés tilalmának alapjoga kifejezetten megjelenik egy uniós irányelvben, horizontálisan következtelen hatállyal bír, így az azzal összeegyeztethetetlen *valamennyi* nemzeti intézkedés alkalmazását, még a *contra legem* intézkedéseket is, mellőzni kell, a magánszemélyek közötti jogvitákban is.²³

45. Ezért a második kérdéssel a kérdést előterjesztő nemzeti bíróság azt szeretné megtudni, hogy a vallás vagy meggyőződés alapján történő hátrányos megkülönböztetés tilalma ugyanazon jog körébe tartozik-e, mint az életkor alapján történő hátrányos megkülönböztetés tilalma, és így a kérdést előterjesztő nemzeti bíróság köteles eltekinteni az *összes*, uniós joggal (különösen a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésével) összeegyeztethetetlen nemzeti intézkedéstől, függetlenül az előtte lévő jogvita horizontális jellegétől.²⁴ Ezenfelül, ha magából a második kérdés szövegéből nem is, az előzetes döntéshozatalra utaló végzésből kiderül, hogy a kérdést előterjesztő nemzeti bíróság azzal kapcsolatban is iránymutatást vár, hogy az EUMSZ 17. cikk ennek eldöntése szempontjából releváns-e.

19 2016. április 19-i DI-ítélet, C-441/14, EU:C:2016:278, 35. pont. Mivel az irányelveknek a tagállami jogban való végrehajtásáról szóló szabályok irrelevánsak, ha valamely horizontálisan végrehajtásra kerülő alapjog megjelenik a Szerződés valamely cikkében, a jogi helyzet ennél sokkal egyszerűbb. Lásd például: 1974. december 12-i Walrave and Koch ítélet, C-36/74, EU:C:1974:140; 1978. június 15-i Defrenne ítélet, 149/77, EU:C:1978:130; 2000. június 6-i Angonese ítélet, C-281/98, EU:C:2000:296. Általánosan lásd: Tridimas, T., „Horizontal effect of general principles: bold rulings and fine distinctions” in: Bernitz, U., Groussot, X., és Schulyok, F., *General Principles of EU Law and European Private Law*, Wolters Kluwer, 2013., 213. o.

20 Az ügy irataiban semmi nem utal arra, hogy az alperesnek közzolgálati feladatot kellett ellátnia és e célból a német kormány többtjogosultságokkal ruházta volna fel, vagy hogy az alperes közjogi jogi személy, amely esetben az „állammal azonos megítélés alá esne” és a 2000/78 irányelv tekintetében a közvetlen hatály elve vonatkozna rá. Lásd: 2017. október 10-i Farrell ítélet, C-413/15, EU:C:2017:745, 34. pont.

21 Lásd legutóbb: Farrell ítélet, *uo.*, 31. pont, valamint az ott hivatkozott ítélezési gyakorlat. Lásd továbbá többek között: 2012. január 24-i Dominguez ítélet, C-282/10, EU:C:2012:33, 37. pont; 2014. január 15-i Association de médiation sociale ítélet, C-176/12, EU:C:2014:2, 36. pont; 2010. január 19-i Küçükdeveci ítélet, C 555/07, EU:C:2010:21, 46. pont; 2004. október 5-i Pfeiffer és társai ítélet, C-397/01–C-403/01, EU:C:2004:584, 108. pont.

22 2016. április 19-i DI-ítélet, C-441/14, EU:C:2016:278, 32. pont, valamint az ott hivatkozott ítélezési gyakorlat. Vö. Sharpston főtanácsnok Farrel ügyre vonatkozó indítványának, C-413/15, EU:C:2017:492, 150. pontjával, ahol a főtanácsnok felkérte a Bíróságot, hogy tekintse át és vizsgálja felül az 1994. július 14-i Faccini Dori ítéletben, C-91/92, EU:C:1994:292, az irányelvek horizontális közvetlen hatályának elutasítására vonatkozó indokolást.

23 Az irányelvek horizontális hatályára vonatkozó korlátok alapos megvitatására lásd: Bot főtanácsnok DI-ügyre vonatkozó indítvány, C-441/14, EU:C:2015:776.

24 Sharpston főtanácsnok Bounaoui és ADDH ügyre vonatkozó indítványának, C-188/15, EU:C:2016:553, 62. pontja szerint a vallás alapján történő hátrányos megkülönböztetés az életkor alapján történő hátrányos megkülönböztetéshez hasonlóan az uniós jog általános elvének tekintendő, amelyet a 2000/78 irányelv konkretizál. Kokott főtanácsnok CHEZ Razpredelenie Bulgaria ügyre vonatkozó indítvány, C-83/14, EU:C:2015:170, 144–146. pontja szerint a faji és az etnikai származáson alapuló hátrányos megkülönböztetés, amely a személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról szóló, 2000. június 29-i 2000/43/EK tanácsi irányelvben (HL 2000. L 180., 22. o.; magyar nyelvű különkiadás 20. fejezet, 1. kötet, 23. o.) konkrét alakot ölt, ugyanezzel a státusszal rendelkezik, legalábbis azokban a jogviszonyokban, amelyeket „a résztvevők strukturális egyenlőtlensége jellemzi”.

B. Bevezető észrevételek

1. A vallási szervezetek tevékenységei és az uniós jog alkalmazási területe

46. A vallás az Európai Gazdasági Közösséget, az Európai Szén- és Acélközösséget és az Európai Atomenergiái Közösséget létrehozó szerződések egyikében sem kapott helyet. Ezenfelül az alapvetően gazdasági integráció elérésére irányuló²⁵ Római Szerződés mai szemmel visszafogottnak tűnő céljai miatt a Bíróság korai ítélkezési gyakorlata meghatározta azokat a körülményeket, amelyek esetén a valláson vagy egyéb világnézeti meggyőződésen alapuló közösségekben való részvétel kizárólag gazdasági alapon a közösségi jog alkalmazási területe alá tartozik.

47. A Bíróság az 1988. évi Steymann ítéletében kimondta, hogy az EGK alkalmazási területébe beletartozott a valláson vagy egyéb világnézeti meggyőződésen alapuló közösségekben való részvétel, amennyiben az ilyen részvétel „a Szerződés 2. cikke szerinti gazdasági tevékenységnek tekinthető”²⁶, míg Slynn főtanácsnok az ugyanabban az évben megjelent, a Humbel és Edel ügyre vonatkozó indítványában megjegyezte, hogy a vallási rendek „embereket alkalmaznak, valamint fizetnek a fűtésért és a világításért”, továbbá „díjat számíthatnak fel egyes szolgáltatásokért”. Ugyanakkor Slynn főtanácsnok hangsúlyozta, hogy „a valódi teszt az, hogy a szolgáltatásokat gazdasági tevékenység részeként nyújtják-e.”²⁷

48. Ugyanakkor a Szerződés későbbi módosításaival egyre kisebb, gazdasági integrációtól való függőségre volt szükség az uniós hatáskör megalapozásához,²⁸ így az, hogy valamely vallási szervezet „gazdasági tevékenységet” folytat-e, nem mindig releváns az adott uniós anyagi jog szempontjából. Például ilyen szervezetek küzdöttek a szabad mozgásnak az érdekeiket érintő korlátozása ellen, amely korlátozást a tagállamok a közrendre hivatkozva próbáltak igazolni,²⁹ amelyhez „erkölcsi és filozófiai jellegű” szakpolitikák mérlegelésére is szükség lehet.³⁰ Az Európai Unió jelenlegi alkotmányos keretei között mind a vallási szervezetek³¹, mind pedig a magánszemély felperesek³² hivatkozhatnak a Charta 10. cikke által biztosított védelemre, hogy uniós intézmények, szervezetek, hivatalok vagy ügynökségek,³³ valamint a tagállamoknak az uniós jog végrehajtása során hozott³⁴ aktsaival összefüggésben hivatkozzanak a szabad vallásgyakorláshoz való jogukra, függetlenül attól, hogy az ilyen intézkedések gazdasági tevékenységek szabályozására irányultak-e. Ugyanez vonatkozik az olyan horizontális jellegű jogvitákra is, mint amilyen az alapeljárásban felmerült, és amelyek során a tagállami jogot lehetőség szerint valamely irányelvnek megfelelően kell értelmezni.³⁵

25 Lásd az EGK-Szerződés 2. cikkét. Ez a rendelkezés az EK 2. cikk lett, amelyet össze kell vetni a jelenleg az EUSZ 3. cikkben szereplő hatáskörök azon felsorolásával, amely „az EK Szerződésen jelentősen túlmutató nem gazdasági célokra irányul”. Lásd: Lenaerts, K. és van Nuffel, P., *European Union Law*, Sweet & Maxwell, 2011., 107. o.

26 1988. október 5-i Steymann ítélet, 196/87, EU:C:1988:475, 9. pont. Lásd még: 1986. október 23-i van Roosmalen ítélet, C-300/84, EU:C:1986:402.

27 1988. szeptember 27-i Humbel és Edel ítélet, 263/86, EU:C:1988:151, 5379. o. Ugyanez a megközelítés alkalmazandó a sportban és oktatási intézményekben való részvétellel is. A közelmúltból lásd: Kokott főtanácsnok Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania ügyre vonatkozó indítvány, C-74/16, EU:C:2017:135, 32. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

28 Erre vonatkozóan lásd: Konstadinides, T., *Division of Powers in European Union Law*, Wolters Kluwer, 2009., különösen az 1. fejezetet és a 12. oldalon. Lenaerts és van Nuffel, i. m., 106–111. o.

29 Lásd például: 2000. március 14-i Église de scientologie ítélet, C-54/99, EU:C:2000:124. Annak kritikájaként, hogy az említett ügyben nem vitatták meg a vallásszabadság kérdését, lásd: McCrea, i. m., 188–190. o. Lásd még: 1974. december 4-i Van Duyn ítélet, 41/74, EU:C:1974:133.

30 Van Gerven főtanácsnok Society for the Protection of Unborn Children Ireland ügyre vonatkozó indítvány, C-159/90, EU:C:1991:249, 26. pont. 1994. március 24-i Schindler ítélet, C-275/92, EU:C:1994:119, 60. pont.

31 Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen és társai ügy, C-426/16 (folyamatban).

32 2017. március 14-i Bougnaoui és AADH ítélet, C-188/15, EU:C:2017:204; G4S Secure Solutions ítélet, C-157/15, EU:C:2017:203. Lásd még IR ügy, C-68/17 (folyamatban).

33 1976. október 27-i Prais kontra Tanács ítélet, 130/75, EU:C:1976:142.

34 2013. február 26-i Åkerberg Fransson ítélet, C-617/10, EU:C:2013:105; 2017. május 16-i Berlioz Investment Fund ítélet, C-682/15, EU:C:2017:373, 50. pont.

35 Megállapította az 1990. november 13-i Marleasing ítélet, C-106/89, EU:C:1990:395. Lásd a fenti 42–44. pontot.

49. Ezért a Bizottság képviselője által a tárgyaláson előadott érvek ellenére én arra a véleményre jutottam, hogy az alapeljárásban előterjesztett kérdések szempontjából nincs jelentősége annak, hogy az alperes gazdasági tevékenységgel összefüggésben kért-e azon hirdetés útján segítséget faji megkülönböztetésről szóló jelentés elkészítéséhez, amely csupán a keresztény hit bizonyos kategóriájához tartozó jövőbeli jelentkezőknek szolt, és választott ki az említett kategóriák egyikéhez tartozó jelöltet.

50. A Bizottság által javasolt megközelítés tulajdonképpen az EUMSZ 17. cikk tárgyi hatályának olyan indokolatlan korlátozását jelentené, amely az egyházak és vallási szervezeteknek vagy közösségeknek, valamint a világnézeti szervezeteknek tagállamok joga szerinti jogállását csak akkor ismerné el, ha azok gazdasági tevékenységet folytatnak. Továbbá oly módon szűkíthetné az ilyen szervezetek vonatkozásában az uniós jog tárgyi hatályát, amely ellentétes lenne az EU- és EUM-Szerződésben felsorolt uniós hatáskörök modern paradigmájával.

51. Például egy nagy léptékű vallási központot építő vallási szervezet mentesül-e az egyes köz- és magánprojektek környezetre gyakorolt hatásainak vizsgálatáról szóló, 2011. december 13-i 2011/92/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv³⁶ követelményei alól, pusztán azért, mert a létesítmény nem kereskedelmi, hanem kizárólag vallási célokat fog szolgálni, ezért az adott vallási szervezet nem lenne olyanak tekinthető, mint amely gazdasági tevékenységet folytat? Erre a kérdésre mindenképpen nemleges választ kell adni.³⁷

2. A Charta alkalmazására vonatkozó szabályok és az alapeljárás

52. A Chartát az alapeljárásban a következő szabályoknak megfelelően kell alkalmazni.

53. Először is, a Bíróság állandó ítélkezési gyakorlatának megfelelően az Unió másodlagos jogi szabályait az alapjogoknak megfelelően kell értelmezni és alkalmazni.³⁸ A Bíróság azt is kimondta, hogy „a Charta 10. cikkének (1) bekezdésében biztosított jog megfelel az EJEE 9. cikkében biztosított jognak, és a Charta 52. cikkének (3) bekezdésével összhangban azzal tartalma és terjedelme is megegyező.”³⁹ A Charta 52. cikkének (3) bekezdése arra irányul, hogy a Chartában szereplő jogok és az EJEE-ben szavatolt megfelelő jogok közötti konzisztencia biztosítva legyen, anélkül hogy mindez hátrányosan befolyásolná az uniós jognak és az Európai Unió Bíróságának az autonómiáját.⁴⁰ Következésképpen az alpereshez hasonló vallási közösségeknek az autonóm létezéshez való joga az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlatában meghatározott „védelem minimális szintjén”⁴¹ biztosítva van. A vallásszabadság e *forum externum*-át figyelembe kell venni a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének és az EUMSZ 17. cikk értelmezése során.

36 HL 2012. L 26., 1. o.

37 A Bíróság által a 2017. június 27-i Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania ítéletben, C-74/16, EU:C:2017:496, vizsgált probléma elhatárolható az alapeljárástól. Az említett ügyben annak eldöntése, hogy a felperes vallási szervezet „gazdasági tevékenységet” folytatott-e, elengedhetetlen volt annak eldöntéséhez, hogy az általa a spanyol kormánytól kért adómentesség a Bíróságnak az erre vonatkozó anyagi jogi területen kidolgozott ítélkezési gyakorlatának megfelelően az EUMSZ 107. cikk (1) bekezdése értelmében véve állami támogatásnak minősült-e. Lásd: Kokott főtanácsnok Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania ügyre vonatkozó indítványa, C-74/16, EU:C:2017:135, 36–60. pont.

38 2017. augusztus 10-i Tupikas ítélet, C-270/17 PPU, EU:C:2017:628, 60. pont.

39 2017. március 14-i Bougnaoui és ADDH ítélet, C-188/15, EU:C:2017:204, 29. pont; G4S Secure Solutions ítélet, C-157/15, EU:C:2017:203, 27. pont. Lásd még a Charta 10. cikkéhez fűzött magyarázatot (HL 2007. C 303, 17. o.).

40 2016. július 28-i JZ ítélet, C-294/16 PPU, EU:C:2016:610, 50. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat. Lásd még az EUSZ 6. cikk (1) bekezdését is.

41 2017. március 15-i Al Chodor ítélet, C-528/15, EU:C:2017:213, 37. pont.

54. Másodszor, ugyanakkor, mivel az EJEE 9. cikke a vallás és meggyőződés szabadságának *forum internumát* is garantálja,⁴² amelybe beletartozik a felekezeten kívüliséghez való jog is,⁴³ a 2000/78 irányelv 1. és 2. cikkének értelmezésekor ugyanígy kellőképpen figyelembe kell venni az Emberi Jogok Európai Bíróságának az EJEE 9. cikke ezen részére vonatkozó ítélkezési gyakorlatát annak eldöntése során, hogy az uniós jog alapján a felperest jogellenes hátrányos megkülönböztetés érte-e, vagy pedig igazoltan érte egyenlőtlen bánásmód.⁴⁴ Természetesen a felperes és az alperes is jogosult a hatékony jogvédelemre, hogy a Charta 47. cikk szerinti jogait érvényesítse.⁴⁵

55. Ez elvezet a harmadik okhoz, amely miatt a Charta az alapeljárásban releváns. Mind a jelen Bíróság, mint pedig az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlata kimondja, hogy a jogok közötti összeütközés vagy azok közötti versengés esetén a bíróságok alapvető feladata, hogy a szóban forgó, egymással versengő érdekeket egyensúlyba hozzák.⁴⁶ Szükségképpen ugyanezt a megközelítést kell alkalmazni az alapeljárás szerinti jogvita megoldása során, ahol is az alapjogok védelmét illetően nincs közvetlen ütközés a magánszemély és az állam között, azonban ez utóbbi az ütköző jogok védelmezőjeként jár el.⁴⁷

56. Ezért a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése az alperesnek az EJEE 9. és 11. cikke által védett autonómiához való jogának és önrendelkezési jogának az Unión belüli jogszabályi megnyilvánulásának tekinthető, és a „tekintettel a szervezet szellemiségére” kifejezés a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének központi elemének tekinthető, amelyet az Emberi Jogok Európai Bírósága releváns ítélkezési gyakorlata alapján kell értelmezni. A 2000/78 irányelv 1. és 2. cikke az felperest megillető, vallás vagy meggyőződés alapján történő hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó – az EJEE 9. és 14. cikke, valamint a 2000/78 irányelv 2. cikkének (5) bekezdésével együtt elismert – jog, amely arra kötelezi a tagállamokat, hogy egyebek mellett „mások jogainak és szabadságainak védelméhez” szükséges olyan intézkedéseket tartsanak fenn, amelyek kijelölik a bíróságok által akkor elvégzendő mérleglést, ha egymással versengő jogokkal találkoznak.⁴⁸

42 2017. március 14-i G4S Secure Solutions ítélet, C-157/15, EU:C:2017:203, 28. pont.

43 Lásd például: EJEB, 2017. április 6., Klein és társai kontra Németország ítélet (CE:ECHR:2017:0406JUD001013811, 77. §), valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat. Az ügyben benyújtott fellebbezés a Nagykamara előtt folyamatban van.

44 Lásd: Kokott főtanácsnok G4S Secure Solutions ügyre vonatkozó indítványa, C-157/15, EU:C:2016:382, 25. pont. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának az EJEE 9. cikk (2) bekezdése szerinti igazolt korlátozásra vonatkozó megközelítéséhez hozzátartozik annak mérlegelése, hogy a megtámadott intézkedés „egy demokratikus társadalomban szükségesnek” tekinthető-e. Ennek során az Emberi Jogok Európai Bírósága megállapítja, hogy a vallás vagy meggyőződés alapján történő eltérő bánásmód igazolására felhozott indokok az elérni kívánt jogszerű cél szempontjából relevánsak, elégségesek és arányosak-e, és ez utóbbiba beletartozik mások jogainak és érdekeinek a megtámadott magatartással való összevetése. Lásd: Sharpston főtanácsnok Bougnaoui és ADDH ügyre vonatkozó indítványa, C-188/15, EU:C:2016:553, 47. pont, amely az EJEB, 2001. február 15., Dahlab kontra Svájc ítéletet, CE:ECHR:2001:0215DEC004239398, idézi.

45 Lásd az EUSZ 19. cikk második bekezdését is. A Chartához fűzött magyarázatok (HL L 2007. C 303, 17. o.) szerint a Charta 47. cikkének első bekezdése az EJEE 13. cikkén alapul, habár az uniós jogban a védelem szélesebb körű. A 47. cikk második bekezdése megfelel az EJEE 6. cikke (1) bekezdésének. Részletes és a közelmúltból származó elemzést lásd: Wathelet főtanácsnok Berlioz Investment Fund ügyre vonatkozó indítványa, C-682/15, EU:C:2017:2, valamint Prechal, S., „The Court of Justice and Effective Judicial Protection: What has the Charter Changed?” in: Paulussen, C., Takács, T., Lazić, V. and Van Rompuy, B. (szerk.), *Fundamental Rights in International and European Law: Public and Private Law Perspective*, Springer, Berlin, 2016., 143. o. A Bíróság nemrég megerősítette, hogy az irányelvben biztosított jogorvoslatok jellemzőit „a Charta 47. cikkével összhangban kell [...] meghatározni.” Lásd: 2017. szeptember 27-i Puškár ítélet, C-73/16, EU:C:2017:725, 60. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat. Lásd továbbá: EJEB, 2009. október 20-i, Lombardi Vallauri kontra Olaszország ítélet, CE:ECHR:2009:1020JUD003912805, 66–72. pont.

46 Az egymással versengő jogok egyensúlyba hozását tartalmazó elemzés különösen jelentős volt a 2017. március 14-i G4S Secure Solutions ítéletben, C-157/15, EU:C:2017:203. Lásd még például: 2004. október 14-i Omega ítélet, C-36/02, EU:C:2004:614. Az EJEB előtt lásd a lenti 68–75. pontot.

47 Jellinek, G., *System der subjektiven öffentlichen Rechte*, Mohr Siebeck, 1905, 125. o.

48 Lásd többek között e tekintetben: 2011. szeptember 13-i Prigge ítélet, C-447/09, EU:C:2011:573, 52–64. pont.

57. Negyedszer, a Charta 52. cikke (3) bekezdésének egy másik eleme, a Charta 53. cikkének szövegével együtt központi jelentőségű az alapeljárásban felmerült kérdésekre alkalmazandó megközelítés szempontjából. Az 52. cikk (3) bekezdése kimondja, hogy ez a rendelkezés „nem akadályozza meg azt, hogy az Unió joga kiterjedtebb védelmet nyújtson”, míg a „védelem szintje” címet viselő 53. cikk egyebek mellett előírja, hogy a Charta egyetlen rendelkezését „sem lehet úgy értelmezni, mint amely szűkíti vagy hátrányosan érinti azokat az emberi jogokat és alapvető szabadságokat, amelyeket – saját alkalmazási területükön – az Unió joga, [és] a tagállamok alkotmányai [...] elismernek.”⁴⁹

58. Tekintettel arra a „kiterjedtebb védelemre”, amelyet az Unió a Charta 52. cikkének (3) bekezdése alapján nyújthat, amint azt az első kérdés megválaszolása során a V. alcím C. pontjában is bemutatjuk, ehhez kellőképpen mérlegelni kell, hogy az EUMSZ 17. cikk és a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése olyan rendelkezésnek minősül-e, amelyben az Unió úgy döntött, hogy „kiterjedtebb védelmet” nyújt ahhoz képest, amit az EJEE biztosít, tekintettel azon határozatok bírósági felülvizsgálatának mértékére és terjedelmére, amelyekben az alpereshez hasonló vallási szervezetek az autonómiához és önrendelkezéshez való jogukat gyakorolni kívánják, míg a harmadik kérdéshez azokat a tényezőket kell megvizsgálni, amelyeket a bíróságnak akkor kell alkalmaznia, amikor a 2000/78 irányelv 1. és 2. cikkében biztosított, a vallás vagy meggyőződés alapján történő hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó jogot⁵⁰ és a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése által elismert, a vallási szervezeteket megillető önrendelkezéshez és autonómiához való jogot egymással egységűbe hozzák.

59. Tekintettel a Charta 53. cikkére, a Bíróság a Melloni ítéletben kimondta, hogy ezt a rendelkezést úgy kell értelmezni, hogy valamely tagállam alkotmányos rendjéből eredő alapjogi norma alkalmazására nem kerülhet sor, ha az veszélybe sodorhatja az adott állam területén „az uniós jog elsőbbségét, egységességét és hatékonyságát”.⁵¹

60. Azonban az alperes éppen ezt kéri a kérdést előterjesztő nemzeti bíróságtól, így szükségképpen felmerül, hogy a vallás alapján történő hátrányos megkülönböztetésnek a 2000/78 irányelv 1. és 2. cikkében garantált tilalmát és az említett irányelvben szereplő bőséges és határozottan megfogalmazott jogorvoslati szabályokat⁵² veszélybe sodorják a német alkotmány által előírt, az előzetes döntéshozatalra utaló végzésben szereplő, azon igazolások bírósági felülvizsgálat terjedelmére vonatkozó korlátozások, amelyeket a munkaviszonnyal összefüggésben az alpereshez hasonló szervezetek a vallás vagy meggyőződés alapján történő egyenlőtlen bánásmód igazolására terjesztenek elő. Ezért el kell döntenet, hogy e rendelkezés az EUMSZ 17. cikk és a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése együttes joghatására tekintettel összeegyeztethető-e az uniós joggal.

3. A munkaviszonyok és a vallási szervezetek bírósági felülvizsgálata Németországban

61. Végezetül fontos megjegyezni, hogy következetlen leírást terjesztettek a Bíróság elé a Bundesverfassungsgericht (szövetségi alkotmánybíróság) ítélezési gyakorlatának tartalmát illetően, valamint arra vonatkozóan, hogy az mennyire korlátozza a munkáltatóként eljáró vallási szervezetek bírósági felülvizsgálatát ez utóbbinak a WRV 137. cikke és különösen a 137. cikke (3) bekezdésének első mondata szerinti egyházi önrendelkezési jog megőrzése érdekében.

49 Lásd még a Charta 52. cikkének (4) bekezdését.

50 Sharpston főtanácsnok a Bougnaoui és ADDH ügyre vonatkozó indítványa, C-188/15, EU:C:2016:553, 60–67. pontjában azt állítja, hogy a vallás alapján történő közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek az uniós jog az EJEE-nél kiterjedtebb védelmet biztosít.

51 2013. február 26-i Melloni ítélet, C-399/11, EU:C:2013:107, 60. pont. Lásd még: Bot főtanácsnok M. A. S. és M. B. ügyre vonatkozó indítványa, C-42/17, EU:C:2017:564, 157. pont (ítélethozatal folyamatban).

52 Lásd a 2000/78 irányelv „jogorvoslat és végrehajtás” címet viselő II. fejezetét, amely magában foglalja egyebek mellett a jogvédelemről szóló 9. cikket és a bizonyítási teherről szóló 10. cikket. A „Záró rendelkezések” címet viselő IV. fejezet két rendelkezése is jelentős, nevezetesen az irányelv betartásáról szóló 16. cikk és a szankciókról szóló 17. cikk. Lásd még a 2000/78 irányelv (30)–(32), valamint (35) preambulumbekzdését. A Bíróság a 2000/78 irányelvvel összefüggésben kimondta, hogy minden olyan személy, aki úgy ítéli meg, hogy az egyenlő bánásmód elve alkalmazásának elmulasztása miatt sérelmet szenvedett, „igényét bírói úton érvényesíthesse”. Lásd: 2012. április 19-i Meister ítélet, C-415/10, EU:C:2012:217, 38. pont.

62. Az előzetes döntéshozatalra utaló végzés szerint valamely állás betöltésére irányuló/felvételi eljárásban megvalósított hátrányos megkülönböztetésre alapított kártérítési kereset esetében a valószínűségi vizsgálat azt jelenti, hogy magát az egyház által szabott követelményt nem kell felülvizsgálni, hanem azt minden további nélkül alapul kell venni, amennyiben az egyházi munkáltató csak valószínűsítette, hogy egy bizonyos vallás felvételi követelményként való meghatározása a hitalapú egyházi önmeghatározás kifejeződése.

63. Azonban a tárgyaláson Németország képviselője hangsúlyozta, hogy a Bundesverfassungsgericht (szövetségi alkotmánybíróság) nem mentesítette az egyházi munkáltatókat semmiféle bírósági felülvizsgálat alól, és ebben a vonatkozásban vitatta az előzetes döntéshozatalra utaló végzésben szereplő elemzést.⁵³ Németország képviselője azt állította, hogy az alkotmánybíróság valójában egy két szakaszból álló felülvizsgálati eljárást dolgozott ki az alapeljárásban felmerült konfliktushoz hasonló helyzetekre.⁵⁴

64. Németország képviselője szerint a kiindulási pont az, hogy az egyházi munkáltatók maguk dönthetnek arról, hogy a munkaerő-felvétel során mely tevékenységekhez van szükség arra, hogy az illető az adott vallás tagja legyen, és a valószínűségi vizsgálat jelenti az első szakaszt. Itt a német munkaügyi bíróságok értékelhetik az egyházi munkáltató szerinti besorolást, azonban ez a doktrinális kérdésekre, például a szent iratokra nem terjed ki. Ezután a második szakaszban a munkaügyi bíróságok általános értékelést végezhetnek, mérlegelve egyfelől az egyház érdekeit és vallásszabadságukat, másfelől a munkavállaló versengő alapjogait.⁵⁵

65. A Bíróságnak nem feladata, hogy a tagállami rendelkezéseket az előzetes döntéshozatalra utaló végzéssel összefüggésben értelmezze.⁵⁶ A Bíróságot köti az uniós és nemzeti bíróságok hatáskörmegosztása, valamint az előzetes döntéshozatalra utaló végzésben meghatározott ténybeli és szabályozási háttér, amelybe az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések illeszkednek.⁵⁷ Miután a Bíróság az első és harmadik kérdésben szereplő kérésnek megfelelően értelmezte az EUMSZ 17. cikket és a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdését, a kérdést előterjesztő nemzeti bíróságnak kell eldöntenie, hogy a WRV 137. cikke és az AGG 9. §-ának (1) bekezdése értelmezhető-e az uniós jognak megfelelően, és ha nem, akkor a Bíróság által a második kérdésre adott választ kell alkalmaznia.

C. Az első kérdés

66. Első kérdésével a kérdést előterjesztő nemzeti bíróság azt kérdezi, hogy úgy kell-e értelmezni a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdését, hogy az alapeljárás alpereséhez hasonló munkáltató – illetve számára az egyház – kötelező jelleggel maga határozhatja meg, hogy a tevékenységek jellege vagy gyakorlásuk feltételrendszere miatt lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelményt képez-e a jelentkező meghatározott vallása, tekintettel az alperes szellemiségére.

53 A Bundesverfassungsgericht (szövetségi alkotmánybíróság) 2014. október 22-i 2 BvR 661/12. sz. ítélete, különösen annak 125. pontját említették mint ebből a szempontból releváns rendelkezést.

54 Az előzetes döntéshozatalra utaló végzésben egy olyan két szakaszból álló bírósági felülvizsgálati folyamatot említettek, amelyet a Bundesverfassungsgericht (szövetségi alkotmánybíróság) az elbocsátásokkal és a vallás vagy meggyőződés alapján történő hátrányos megkülönböztetéssel összefüggésben dolgozott ki, azonban arról még nem született döntés, hogy ezeket a szabályokat a munkaerő-felvételekre alkalmazni kell-e.

55 A mérlegelés megjelenik az EJEB, 2011. február 3., Siebenhaar kontra Németország ítéletben, CE:ECHR:2011:0203JUD001813602 is, lásd különösen a 42–47. pontot, valamint az EJEB, 2010. szeptember 23., Obst kontra Németország ítéletben, CE:ECHR:2010:0923JUD000042503. Robbers az idézett mű 136. oldalán a Németország képviselői által a tárgyaláson előadottaknak megfelelően érvel, a következőkre hivatkozva: 1980. március 25-i BVerfG, BVerfGE 53., 366., 400. és azt követő pontok; 1983. december 13-i BVerfG, BVerfGE 66., 1., 22. pont; 1985. június 4-i BVerfG, BVerfGE 70., 138. és 167. pont; 1986. május 14-i BVerfG, BVerfGE 72., 278., 289. pont. Lásd még: Freiherr von Campenhausen, A. és de Wall, H., *Staatskirchenrecht* (4. kiadás, München, C. H. Beck 2006.) 107–111. o.

56 2013. június 13-i Kostov ítélet, C-62/12, EU:C:2013:391, 24. pont.

57 Uo., 25. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

67. Először is elemezni fogjuk az Emberi Jogok Európai Bíróságának a bírósági felülvizsgálat olyan esetben előírt korlátozására vonatkozó ítélkezési gyakorlatát, amikor a vallási szervezeteknek az EJEE 9. és 11. cikke által biztosított autonómiához való joga és más, ugyanígy az EJEE által szavatolt jog, például a magánélet tiszteletben tartásához való jogot biztosító 8. cikk között versengés áll fenn. Ezután a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének elemzésére kerül sor, annak eldöntése érdekében, hogy kiterjedtebb védelmet biztosít-e a vallási szervezetek autonómiához és önrendelkezéshez való joga terén a Charta 52. cikke (3) bekezdése értelmében véve, tekintettel a munkaviszonyokban e jogra hivatkozó szervezetek bírósági felülvizsgálatának mértékére és terjedelmére. Harmadszor az EUMSZ 17. cikket vizsgáljuk ugyanezzel a céllal.

1. A munkáltatóként eljáró vallási szervezetek bírósági felülvizsgálatának korlátozása az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlatában

68. Arra a véleményre jutottam, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlata nem támasztja alá, hogy a bírósági felülvizsgálatot az első kérdésben írt mértékben korlátozzák.

69. Azokban a határozatokban, ahol az EJEE szerinti jog állítólagos megsértésének bírósági felülvizsgálatát valamely szerződő fél joga alapján a vallási szervezetek autonómiájával kapcsolatos indokkal korlátozták, függetlenül attól, hogy ez alkotmányos rendelkezés vagy más útján történt, az Emberi Jogok Európai Bírósága megerősítette, hogy az állami fél által biztosított bírósági felülvizsgálat paramétereinek mindenképpen elégségesnek kell lenniük annak eldöntésére, hogy az EJEE által védett egyéb jogokat tiszteletben tartották-e. Az e tekintetben elvégzendő mérlegelés nem függ attól, hogy a jogvita felvételt vagy felmondást érint, ugyanúgy ahogy a 2000/78 irányelvnek a hatályát meghatározó 3. cikke sem tesz ilyen különbséget.

70. Például a Fernández Martínez kontra Spanyolország ügyben⁵⁸ a hét éve katolikus hittant tanító, a spanyol állami hatóság által alkalmazott és bérezett középiskolai tanár az EJEE 8. cikke szerinti magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogra hivatkozott, amikor szerződését nem hosszabbították meg, miután nyilvánosságra került, hogy nős pap. Egy olyan ügyben, ahol a Tribunal Constitucionalnak (spanyol alkotmánybíróság) a katolikus egyház kollektív és közösségi vallásszabadsághoz való alapjogára vonatkozó bírósági felülvizsgálattal kapcsolatos megközelítéséről volt szó, az Emberi Jogok Európai Bírósága a „[Vallási szervezetek] autonómiájának határai” című pontban a következőket mondta ki:

„Valamely vallási közösség részéről annak pusztán feltételezése, hogy autonómiáját tényleges vagy potenciális fenyegetés éri, nem elégséges ahhoz, hogy a tagjait az Egyezmény 8. cikke szerint megillető magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot megsértse. Ezenfelül a szóban forgó vallási közösségnek az adott ügy körülményei alapján azt is bizonyítani kell, hogy az állítólagos veszély valószínű és jelentős, és hogy a magánélethez való jog vitatott megsértése nem haladja meg az említett veszély megszüntetéséhez szükséges mértéket és nem szolgál egyéb, a vallási közösség autonómiájához nem kapcsolódó célt. Ugyanígy a magán- és családi élethez való jogot érdemben nem érintheti. A nemzeti bíróságnak az ügy körülményeinek mélyreható vizsgálatával és a szóban forgó, egymással versengő jogok egyensúlyozásával meg kell győződnie arról, hogy az említett feltételek teljesülnek.”⁵⁹

58 EJEB, 2014. június 12., CE:ECHR:2014:0612JUD005603007.

59 Uo., 132. § (kiemelés tőlem), valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

71. Ezért egyetértek azzal a véleménnyel, hogy ha valamely vallási közösség vagy szervezet nem tudja meggyőzően bizonyítani, hogy az állami beavatkozás, amely az alapeljárásban az egyenlő elbánást előíró uniós jog bírói alkalmazása formájában valósulna meg, valós fenyegetést jelent az autonómiájára nézve, nem kérheti, hogy az állam tartózkodjon attól, hogy az említett közösség vonatkozó tevékenységeit a szóban forgó állam jogszabályok útján szabályozza. E tekintetben a vallási közösségek nem mentesülhetnek az állam joghatósága alól.⁶⁰

72. Tulajdonképpen a Schüth kontra Németország ügyben⁶¹, amelyben az eldöntendő jogvita szempontjából az AGG 9. §-ának (1) bekezdése és a WRV 137. cikke is releváns volt, az Emberi Jogok Európai Bírósága kimondta, hogy Németország nem teljesítette az EJEE 8. cikke szerinti, a magán- és családi élethez való jogra vonatkozó pozitív kötelezettségét az essen Szent Lambert templom orgonistájával és karnagyával szemben, akit elbocsátottak amiatt, hogy házasságon kívüli kapcsolata volt, amelyből gyermeke született. A Bíróság megállapította, hogy a nemzeti munkaügyi bíróság által nyújtott bírósági felülvizsgálat minősége révén Németország megsértette az EJEE 8. cikkét.

73. Az Emberi Jogok Európai Bírósága a Schüth ügyben felhívta a figyelmet arra, hogy a nemzeti munkaügyi fellebbviteli bíróság röviden indokolta a felperes magatartásából levezetett következtetését,⁶² valamint arra, hogy a foglalkoztató egyház érdekeit így nem mérlegelték a felperest az EJEE 8. cikke alapján megillető magán- és családi élethez való jogával szemben.⁶³

74. Az Emberi Jogok Európai Bírósága megjegyezte, hogy a munkaügyi fellebbviteli bíróság nem vizsgálta, hogy a felperes tevékenysége mennyire állt közel a meghirdetett küldetéshez, hanem úgy tűnik, megismételte az egyház véleményét, anélkül hogy azt további igazolásnak vetette volna alá. Az Emberi Jogok Európai Bírósága arra a következtetésre jutott, hogy habár igaz volt, hogy az EJEE alapján egy olyan munkáltató, akinek szellemisége valamely valláson vagy világnézeti meggyőződésen alapul, sajátos lojalitási kötelezettségeket írhat elő a munkavállalóinak, az ilyen kötelezettség megsértése miatt történő elbocsátásról szóló döntést nem lehet a munkáltató autonómiához való jogára hivatkozva csupán olyan korlátozott bírósági vizsgálatnak alávetni, amelyet az adott nemzeti munkaügyi bíróság a szóban forgó állás jellegére tekintet nélkül és az érintett érdekeknek az arányosság elvével összhangban történő megfelelő egyensúlyozása nélkül végez el.⁶⁴

75. Következésképpen Németország azzal, hogy a fent említett pozitív kötelezettségét nem teljesítette, megvalósult az EJEE 8. cikkének megsértése.

2. A 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése

a) Bevezető megjegyzések

76. Ebben a vonatkozásban két előzetes észrevételt tennék.

60 EJEB, 2015. december 1., Nagy Károly kontra Magyarország ítélet, CE:ECHR:2015:1201JUD005666509, Sajó, Vučinić és Küris bírák közös különvéleményének 15. §-a. 2017. szeptember 14-én az Emberi Jogok Európai Bíróságának Nagykamara a kérelmet elfogadhatatlannak nyilvánította, olyan ténybeli okokból, amelyek az alapeljárásban nem relevánsak. Lásd: CE:ECHR:2017:0914JUD005666509.

61 EJEB, 2010. szeptember 23., CE:ECHR:2010:0923JUD000162003.

62 Uo., 66. §.

63 Uo., 67. §.

64 Uo. 69. §.

77. Először is az alapeljárásban egy olyan helyzetről van szó, amely a felperes meggyőződése vagy felekezetenkülisége alapján történő közvetlen hátrányos megkülönböztetésre vonatkozik. Közvetlen hátrányos megkülönböztetés akkor áll fenn, ha meggyőződése miatt valaki hasonló helyzetben lévő másik személyhez képest kedvezőtlenebb bánásmódban részesül, részesült vagy fog részesülni.⁶⁵ Így közvetlen hátrányos megkülönböztetés merül fel, ha egy állítólagos hátrányos megkülönböztetést megvalósító intézkedés „elválaszthatatlanul összefüggött az eltérő bánásmód szóban forgó okával”.⁶⁶

78. Ezért szemben a közelmúltbeli ügyekkel, amelyekben a Bíróságot a közvetett hátrányos megkülönböztetéssel összefüggésben a vallásszabadság és valamely más alapjog, méghozzá a vállalkozás szabadsága közötti horizontális verseny értékelésére kérték,⁶⁷ az alperes az eltérő bánásmód igazolásaként nem hivatkozhat a 2000/78 irányelv 2. cikke (2) bekezdése b) pontjának i. alpontjára.⁶⁸ Ennek értelmében nem áll fenn a közvetett hátrányos megkülönböztetés, ha a releváns előírás, feltétel vagy gyakorlat jogszerű cél által objektíve igazolható, és a cél elérésére irányuló eszközök megfelelők és szükségesek. Mivel az alapeljárásban közvetlen hátrányos megkülönböztetésre vonatkozik, az alperes csupán a 2000/78 irányelvben rendelkezésére álló igazolásra hivatkozhat. Az alapeljárásban releváns igazolások a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése és 2. cikkének (5) bekezdése,⁶⁹ az elsődleges uniós jog, méghozzá az EUMSZ 17. cikkel és a Charta 47. cikkével összhangban értelmezve.⁷⁰

79. Másodsor, habár elfogadom, hogy a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése az ugyanazon irányelv 4. cikkének (1) bekezdéséhez és a 2. cikkének (5) bekezdéséhez hasonlóan a hátrányos megkülönböztetés tilalma elvétől való eltérés, amelyet megszorítóan kell értelmezni,⁷¹ a Bíróságnak a 2000/78 irányelv 4. cikke (1) bekezdésében szereplő szöveg értelmezésére vonatkozó ítélkezési gyakorlata nem alkalmazható a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdése szövegének értelmezése szempontjából. Ez utóbbi egy olyan különös szabály, amelyet azért dolgoztak ki, hogy azokat a különös körülményeket szabályozza, amelyek esetén a 2000/78 irányelv 3. cikkének hatálya alá tartozó vallási szervezetek jogszerűen alkalmazhatnak egyenlőtlen bánásmódot. Ez egy olyan bekezdés beiktatását eredményezte, amely alig hasonlít a 2000/78 irányelv 4. cikkének (1) bekezdésére, és ennek következtében egy olyan ítélkezési gyakorlatra, amely nem alkalmas arra, hogy a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdése szövegének értelmezéséhez útmutatást adjon.

80. Például a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése nem említi a vallásos meggyőzéssel kapcsolatos „jellemzőket” és a „jellemzők” hangsúlyozása a 2000/78 irányelv 4. cikke (1) bekezdésének értelmezésekor kapott döntő szerepet.⁷² A 2000/78 irányelv 4. cikkének (1) bekezdése „lényeges és meghatározó” szakmai követelményeket említ, és kifejezetten olyan korlátozásoknak veti alá a 2000/78

65 A 2000/78 irányelv 1. cikkével együttesen értelmezett 2. cikke (2) bekezdésének a) pontja.

66 Kokott főtanácsnok G4S Secure Solutions ügyre vonatkozó indítványa, C-157/15, EU:C:2016:382, 44. pont., valamint az említett indítvány 25. lábjegyzetében hivatkozott ítélkezési gyakorlat. Állást kínáló munkáltató által tett nyilvános megjegyzésekkel kapcsolatban a Bíróság közvetlen hátrányos megkülönböztetést állapított meg a 2008. július 10-i Feryn ítéletben, C-54/07, EU:C:2008:397.

67 2017. március 14-i G4S Secure Solutions ítélet, C-157/15, EU:C:2017:203; Bougnaoui és ADDH ítélet, C-188/15, EU:C:2017:204.

68 Sharpston főtanácsnok Bougnaoui és ADDH ügyre vonatkozó indítványa, C-188/15, EU:C:2016:553, 63. pont. Lásd még: 2010. november 18-i Kleist ítélet, C-356/09, EU:C:2010:703, 41. és 42. pont.

69 A Charta 52. cikkének (1) bekezdése az alapügyben nem alkalmazható, mivel kibővítené a valláson és meggyőződésen alapuló közvetlen megkülönböztetésre alkalmazható igazolások körét a 2000/78 irányelvben, azaz a 2. cikke (5) bekezdésében és a 4. cikke (2) bekezdésében biztosítottakhoz képest. Ez nem állna összhangban a Charta 53. cikkével, amely szerint „Charta egyetlen rendelkezését sem lehet úgy értelmezni, mint amely szűkíti vagy hátrányosan érinti azokat az emberi jogokat és alapvető szabadságokat, amelyeket [...] az Unió joga, [...] elismer[er]”.

70 Ezért szükségtelen eldöntennem, mint ahogy azt Írország írásbeli észrevételeiben állította, hogy a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése a vallás vagy meggyőződés alapján történő közvetlen és közvetett hátrányos megkülönböztetésre is alkalmazható igazolást szolgáltat-e a „valláson vagy meggyőződésen alapuló szellemiségű [...] szervezetek” szakmai tevékenységére vonatkozóan.

71 Lásd például: 2011. szeptember 13-i Prigge és társai ítélet, C-447/09, EU:C:2011:573, 72. pont a 2000/78 irányelv 4. cikkének (1) bekezdésével kapcsolatban, és az 56. pont a 2000/78 irányelv 2. cikkének (5) bekezdésével kapcsolatban; 2014. november 13-i Vital Pérez ítélet, C-416/13, EU:C:2014:2371, 47. pont a 2000/78 irányelv 4. cikkének (1) bekezdésével kapcsolatban. Lásd általánosságban: 2000. január 11-i Kreil ítélet, C-285/98, EU:C:2000:2, 20. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat annyiban, amennyiben az egyenlő bánásmódról szóló irányelvekben meghatározott egyéni jogoktól való eltéréseket szigorúan kell értelmezni.

72 Amint azt Kokott főtanácsnok G4S Secure Solutions ügyre vonatkozó indítványa, C-157/15, EU:C:2016:382, 68. pont, valamint az említett indítvány 35. lábjegyzetében hivatkozott ítélkezési gyakorlat hangsúlyozza.

irányelv 1. cikkében felsorolt okok alapján történő eltérő bánásmódot, miszerint a célnak jogszerűnek, a követelménynek pedig arányosnak kell lennie. A 4. cikk (2) bekezdése azonban „lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelményeket” említ, „tekintettel a szervezet szellemiségére”, miközben közvetlenül nem említi az arányosság elvét (lásd még az alábbi V. alcím D. szakaszát).

b) Alátámasztja-e a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése a bírósági felülvizsgálat tagállami alkotmányos korlátozását?

1) Megfogalmazás

81. Elismerem, hogy a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének első albekezdése a tagállami jogot két vonatkozásban említi.⁷³ Először is megemlíti a 2000/78 irányelv elfogadása idején hatályban lévő nemzeti jogszabályok fenntartását és az annak idején meglévő nemzeti gyakorlatot magába építő jogszabályok elfogadását.

82. Habár ez magában foglalja a WRV 137. cikkét és az AGG 9. §-ának (1) bekezdését is, nem tudom elfogadni, hogy ez azt jelentené, hogy a Bundesverfassungsgerichtnek (szövetségi alkotmánybíróság) az ezen rendelkezésekről szóló ítélkezési gyakorlata a 2000/78 irányelv elfogadása idején fennálló állapota szerint be lenne fagyasztva. Az ilyen értelmezés összeegyeztethetetlen lenne a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének megfogalmazásával, amely a *jogszabályokra* szorítkozik, valamint a tagállami bíróságok azon kötelezettségével, hogy meglévő ítélkezési gyakorlatukat adott esetben megváltoztassák, amennyiben a nemzeti jog olyan értelmezésén alapul, amely az irányelv célkitűzéseivel ellentétes.⁷⁴

83. Ezenfelül a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének első albekezdése kimondja, hogy az ebben a rendelkezésben szereplő eltérő bánásmód végrehajtása során *figyelembe kell venni* a tagállamok alkotmányos rendelkezéseit és elveit (lásd még a Charta 52. cikkének (4) bekezdését a *tagállamok közös alkotmányos hagyományait* illetően).⁷⁵ Ugyanakkor a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének megfogalmazása nem támasztja alá azt a gyakorlatot, hogy a bíróságok szerepét összevonják, amikor valamely vallási szervezet részéről a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésére való hivatkozást felülvizsgálják, különösen, ha az adott rendelkezés „a jelentésének és hatályának meghatározása érdekében”⁷⁶ nem utal kifejezetten a tagállami jogokra. A 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésében szereplő korlátozást ezért önállóan kell értelmezni, figyelembe véve e rendelkezés összefüggéseit és a 2000/78 irányelvben kitűzött célokat.⁷⁷

2) Háttér és cél

84. Emellett a 2000/78 irányelv 2. cikkének (5) bekezdése utal a bíróságok azon szerepére, hogy mérlegeljenek, és e mérlegelés során vegyék figyelembe, hogy a 2000/78 irányelvnek a (37) preambulumbekzdésében meghatározott célkitűzése az, hogy „egységes kiindulási alapot” hozzon létre az Unióban a „foglalkoztatási és munkavégzési egyenlőség vonatkozásában”, továbbá figyelemmel a vallási szervezeteknek a 2000/78 irányelv (24) preambulumbekzdése és az EUMSZ 17. cikk szerinti, a tagállami jogban rögzített „jogállására” (lásd még az alábbi V. alcím C. részének 3. szakaszát).

73 Az uniós intézkedések értelmezési elveit illetően lásd a Pinckernelle ügyre vonatkozó indítványom, C-535/15, EU:C:2016:996, 34–70. pont.

74 2016. április 19-i DI-ítélet, C-441/14, EU:C:2016:278, 33. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

75 Kiemelés tőlem.

76 2016. december 1-jei Daouidi ítélet, C-395/15, EU:C:2016:917, 50. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

77 Uo.

3) Keletkezés

85. Végezetül, a 4. cikk (2) bekezdésére vonatkozó előkészítő munkálatokban nem találtam semmi olyat, amely alátámasztaná a tagállami alkotmányjognak az alperes által említett mértékű szerepét. Például nem szerepel még a javaslatok között sem, nem hogy az elfogadott szövegben a 2000/78 irányelv szigorú bírósági végrehajtásának biztosítására irányuló rendelkezéseinek⁷⁸ a nemzeti alkotmányjogban meghatározott bírósági felülvizsgálat normáinak tiszteletben tartása érdekében való korlátozása.⁷⁹ Semmi nem utal arra, hogy a 2000/78 irányelv 10. cikkében szereplő, bizonyítási teherről szóló fontos szabályokat ne kellene alkalmazni az ugyanezen irányelv 4. cikkének (2) bekezdése esetén.⁸⁰ Semmi nem utal arra, hogy olyan különös szabályokat fogadtak volna el, mint amely a 2000/78 irányelv 15. cikke szerint Észak-Írországra és a vallás alapján történő hátrányos megkülönböztetésre alkalmazandó, vagy mint a 2000/78 irányelvnek az életkor alapján történő hátrányos megkülönböztetésről szóló 6. cikke, vagy a 2000/78 irányelv 3. cikkének (4) bekezdése, amely szerinti a fogyatékos és életkor alapján történő hátrányos megkülönböztetés vonatkozásában a fegyveres erők nem tartoznak a 2000/78 irányelv hatálya alá.⁸¹

86. Azonban hozzátéveszem, hogy a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének megfogalmazását többször módosították,⁸² az EUMSZ 17. cikk szövegével kapcsolatban az európai alkotmányról szóló szerződés⁸³ tervezetének elfogadását eredményező konventen kialakult komoly vitákhoz hasonlóan (lásd még az alábbi V. alcím C. részének 3. pontját). Ebből arra lehetne következtetni, hogy a tagállamok tág mozgásteret élveznek a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése alapján olyan szakmai tevékenységek tekintetében, amelyek esetében a vallás vagy meggyőződés lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelménynek minősül, a tevékenységek jellege vagy gyakorlásuk feltételrendszere miatt,⁸⁴ azonban a Bíróság értelmezését mindig figyelembe kell venniük. Azonban ennél több következtetést nem tudok levonni az előkészítő munkálatokból, abban a formájukban, ahogyan azok végül egy kompromisszumos szöveg elfogadásához vezető bonyolult tárgyalásokat tükröznek, részben azért, mert a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének tartalmával kapcsolatban nem volt egyetértés.⁸⁵

78 Lásd a fenti 52. lábjegyzetet.

79 Németországnak a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésére vonatkozó azon javaslatát, hogy a rendelkezés utaljon arra, hogy az egyházak a német alkotmány alapján különös védelmet élveznek, nem fogadták el. Lásd: az Európai Unió Tanácsa, a szociális kérdésekkel foglalkozó munkacsoport 2000. július 18-i ülésének eredménye, 10254/00 (2000. július 27.), SOC 250 JAI 77, 14. oldal, 19. lábjegyzet.

80 A bizonyítási tehernek az alperesre azt követően történő átszállásáról, hogy a tagállami bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a hátrányos megkülönböztetést vélelmezni kell, lásd: 2014. december 18-i FOA ítélet, C-354/13, EU:C:2014:2463, 63. pont.

81 Vö.: 2010. június 3-i Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid ítélet, C-484/08, EU:C:2010:309, 40. pont, ahol a Bíróság kimondta, hogy a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló, 1993. április 5-i 93/13/EGK tanácsi irányelv (HL 1993. L 95., 29. o.; magyar nyelvű különkiadás 15. fejezet, 2. kötet, 288. o.) 4. cikke (2) bekezdése nem értelmezhető úgy, hogy a tagállamok ne fogadhatnának el magában az irányelvben előírtnál szigorúbb rendelkezéseket, feltéve hogy azok célja a fogyasztók magasabb szintű védelmének a biztosítása.

82 A Tanácsban megvitatt javaslatokat és ellenjavaslatokat a következő dokumentum rögzíti: <http://www.consilium.europa.eu/register/en/content/int/?lang=EN&typ=ADV>, intézményközi dosszié: 1999/0225 (CNS). A 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése szerepelt ugyan a bizottság eredeti jogalkotási javaslatában (COM(1999) 0565 végleges, HL 2000. C 177E., 42. o.), a benyújtást követően nem kevesebb mint kilenc tervezete volt, és számos vizsgálati fenntartás, illetve módosítási javaslat vonatkozott rá. Ugyanakkor valamennyi tervezet a vallási tevékenységekhez kapcsolódó szakmai tevékenységekre vonatkozott. Vö. továbbá: az Európai Parlamentnek a bizottsági javaslatra vonatkozó jelentése, A5–0264/2000, 2000. szeptember 21., 24. o. „A szándék az, hogy a szöveg úgy bővüljön, hogy magában foglalja a vallási szervezetek szélesebb »társadalmi« tevékenységeit, miközben a világnézeti útmutatásba közvetlenül bevont személyzetre korlátozódjon (azaz ne vonatkozzon a recepcióra vagy a portásra). Egyértelművé teszi, hogy a felmentés csak vallási meggyőződésre, és nem például szexuális orientációra fog vonatkozni.”

83 Kelt Rómában, 2004. október 29-én (HL 2004. C 310., 1. o.).

84 Analógia útján lásd: 2010. október 12-i Ingeniørforeningen i Danmark, C-499/08, EU:C:2010:600, 33. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat, ahol a Bíróság egy életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetésről szóló jogvitában megjegyezte, hogy a tagállamok széles mérlegelési mozgásterrel rendelkeznek a szociál- és foglalkoztatáspolitikai területén kitűzött célok elérésére alkalmas intézkedések megválasztásában, ugyanakkor e mérlegelési mozgáster nem járhat azzal a hatással, hogy megfossza lényegétől az életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalma elvének alkalmazását.

85 A 2000. október 17-i luxembourgi 2296. (foglalkoztatási- és szociálpolitikai) tanácsülés (2001. február 1-jén közzétett) jegyzőkönyvtervezete, 12458/00, PV/CONS 61 SOC 363, 4. o., valamint a 2296. tanácsülésről szóló 2000. október 17-i sajtóközlemény, 12125/00 (Sajtó 378).

87. Így arra a következtetésre jutottam, hogy a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése az első albekezdésében maga határozza meg a bírósági felülvizsgálat normáinak azon ismérveit, amelyeket alkalmazni kell, ha valamely vallási szervezettel szemben eljárást indítanak azon álláspontja miatt, hogy a meggyőződésen alapuló egyenlőtlen bánásmód nem minősül jogellenes hátrányos megkülönböztetésnek. Vagyis a szóban forgó tevékenységek jellege vagy gyakorlásuk feltételrendszere miatt a személy vallása vagy meggyőződése a szervezet szellemiségére tekintettel lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelménynek minősül-e. E rendelkezés követelményeit a harmadik kérdésre adott válaszomban fogom meghatározni.

3. EUMSZ 17. cikk

88. Ha másodlagos uniós jogi rendelkezést kell értelmezni, lehetőség szerint a Szerződésekkel és az uniós jog általános elveivel összhangban történő értelmezésre kell törekedni.⁸⁶ Az EUMSZ 17. cikk (1) és (2) bekezdése ezért közvetlenül releváns a 2000/78 4. cikkének (2) bekezdésének tulajdonítandó értelmezés szempontjából. Ugyanakkor véleményem szerint az EUMSZ 17. cikk az Unió alkotmányos berendezkedésére kisebb hatással van, mint azt az alperes állítja.

89. Az Unió tágabb alkotmányos szerkezetével, és különösen az alapjogok biztosítása iránti mély elkötelezettségével ellentétes az EUMSZ 17. cikk (1) bekezdésének olyan értelmezése, miszerint az Unió minden elképzelhető körülmények között „tiszteletben tartja és nem sérti az egyházak és vallási szervezetek vagy közösségek nemzeti jog szerinti jogállását a tagállamokban”, és különösen ha az ilyen szervezetnek a tagállami jogban biztosított jogállás nem garantálja az alapvető jogait.

90. Ez összhangban van a Bíróság állandó ítélkezési gyakorlatával. Valamely uniós jogi rendelkezés értelmezéséhez nemcsak annak kifejezéseit, hanem szövegkörnyezetét, és annak a szabályozásnak a célkitűzéseit is figyelembe kell venni, amelyek részét képezi.⁸⁷

91. A Charta 52. cikkének (3) bekezdésében – az Emberi Jogok Európai Bíróságának a vallási szervezetek autonómiához és önrendelkezéshez való jogára vonatkozó ítélkezési gyakorlatára való utalással – biztosított minimális szintű védelem ugyanis alapvető fontosságú következményekkel jár az EUMSZ 17. cikk értelmezése szempontjából. Habár az EUMSZ 17. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy az Unió „tiszteletben tartja és nem sérti az egyházak és vallási szervezetek vagy közösségek nemzeti jog szerinti jogállását a tagállamokban”, ez nem jelentheti azt, hogy az egyházak és vallási szervezetek autonómiájának védelmét biztosító, az EJEE 9. és 11. cikkének égisze alatt kidolgozott szabályokat (amelyeket az V. alcím D. pontjában részletezek) egyszerűen figyelmen kívül lehetne hagyni, ha az egyházak és vallási szervezetek vagy közösségek, valamint a világnézeti szervezetek jogállása a tagállamok joga szerint *csorbul*, annak ellenére, hogy az EUMSZ 17. cikk (1) és (2) bekezdésének szövege, ha azt önmagában olvassuk, erre utal.

92. Ez esetben a Bíróság és a tagállami bíróságok is kötelesek a Charta 47. cikke alapján számukra előírt kötelezettségnek megfelelően és az EUM 19. cikk, valamint az általa a tagállamokra előírt azon kötelezettség alapján, hogy megteremtsék „azokat a jogorvoslati lehetőségeket, amelyek az uniós jog által szabályozott területeken a hatékony jogvédelem biztosításához szükségesek”,⁸⁸ az uniós jog hatályán belül továbbra is érvényesíteni a Charta 10. cikkében előírt gondolat-, lelkiismeret- és

⁸⁶ 2004. április 1-jei Borgmann ítélet, C-1/02, EU:C:2004:202, 30. pont.

⁸⁷ 2017. április 27-i Pinkernelle ítélet, C-535/15, EU:C:2017:315, 31. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

⁸⁸ A Bíróság a közelmúltban kimondta, hogy „az EUSZ 19. cikk (1) bekezdésének második albekezdésében a tagállamokkal szemben támasztott azon kötelezettség, hogy megteremtsék azokat a jogorvoslati lehetőségeket, amelyek az uniós jog által szabályozott területeken a hatékony jogvédelem biztosításához szükségesek”, a Charta 47. cikkének felel meg. Lásd: Bobek főtanácsnok El Hassani ügyre vonatkozó indítványa, C-403/16, EU:C:2017:659, 70. pont (ítélethozatal folyamatban), amely a következőt idézi: 2017. május 16-i Berlioz Investment Fund ítélet, C-682/15, EU:C:2017:373, 44. pont.

vallásszabadságot, valamint a Charta 12. cikke szerinti egyesülési szabadságot⁸⁹ az uniós alapjogoknak megfelelően, továbbá az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlata szerint a vallási szervezetek autonómiájára vonatkozóan biztosított védelem szintjét. Amint azt a Bizottság írásbeli észrevételeiben megjegyzi, „az Unióban, amelyet a jogállamiság jellemez, az uniós bíróságok feladata az [uniós jog] betartatása.”⁹⁰

93. Más szavakkal, véleményem szerint hiba lenne az EUMSZ 17. cikk (1) és (2) bekezdését valamiféle alkotmányjogi *metaelvként* értelmezni⁹¹, amely kötelezi az Uniót, hogy minden körülmény között tiszteletben tartsa az egyházak és vallási szervezetek vagy közösségek, valamint a világnézeti szervezetek tagállamok joga szerinti jogállását. Egy ilyen megközelítés összeegyeztethetetlen lenne az elsődleges uniós jog többi rendelkezésével, mint például az EUSZ 7. cikkben szereplő, annak kezelésére szolgáló mechanizmussal, amikor „fennáll az egyértelmű veszélye annak”, hogy egy tagállam „súlyosan megsérti [az EUSZ 2. cikkben meghatározott] értékeket”. Figyelembe kell venni az EUMSZ 10. cikket, valamint az Uniónak a politikái és tevékenységei meghatározására és végrehajtására irányuló céljait, a Charta 22. és 47. cikkét, amelyek közül az előbbi a pluralizmust támogatja, míg az utóbbi a hatékony jogorvoslathoz való jog általános elvét jeleníti meg arra az esetre, ha az uniós jog által biztosított jogokat és szabadságokat megsértenék. Ez a szabály eredetileg az egyenlő bánásmódra vonatkozó uniós jog megsértéséről szóló jogvita révén került be az uniós alapjogok közé.⁹²

94. Elismerem, hogy lehet azzal érvelni, hogy az EUSZ 5. cikk és abban a „szubszidiaritásra” való hivatkozás azt támasztja alá, hogy a tagállamok kizárólagos hatáskörrel rendelkeznek a vallási szervezetek azon tevékenységei feletti bírósági felülvizsgálat mértékét és terjedelmét illetően, amelyek a munkaviszony vonatkozásában vallás vagy meggyőződés alapján történő hátrányos megközelítést alkalmaznak, és hogy az EUSZ 4. cikk (2) bekezdése alátámasztja az Európai Unió azon kötelezettségét, hogy a tagállamok nemzeti identitását és az alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésüket tiszteletben tartsa.

95. Ugyanakkor azzal is egyetértünk, hogy míg az EUMSZ 17. cikk kiegészíti és pontosítja az EUSZ 4. cikk (2) bekezdését,⁹³ ez utóbbi rendelkezésből „önmagában [...] nem lehet arra következtetni, hogy bizonyos területeket vagy tevékenységeket teljesen kivontak volna a 2000/78 irányelv hatálya alól. Valójában ezen irányelv *alkalmazása* nem sértheti a tagállamok nemzeti identitását. A nemzeti identitás tehát nem korlátozza magát az irányelv hatályát, hanem azt az egyenlő bánásmód irányelvben szereplő elvének, valamint az esetleges eltérő bánásmódra vonatkozó igazolási okoknak az értelmezése során kell megfelelően figyelembe venni.”⁹⁴ Az EUSZ 4. cikk (2) bekezdésében foglalt védelem olyan területekre vonatkozik, mint a tagállamon belüli kormányzati szervek, így a *Länder* közötti hatáskörmegosztás.⁹⁵

89 A Charta 12. cikkének megfelelő párhuzamos rendelkezés az EJEE 11. cikke. Az Emberi Jogok Európai Bírósága kimondta, hogy az EJEE 9. cikkét vallási közösség szervezete esetén az EJEE 11. cikk szerinti egyesülési szabadságnak megfelelően kell értelmezni. Lásd: EJEB, 2013. július 9., *Sindicatul „Păstorul cel Bun” kontra Románia* ítélet (CE:ECHR:2013:0709JUD000233009), 136. §.

90 2016. szeptember 21-i Bizottság kontra Spanyolország ítélet, C-140/15 P, EU:C:2016:708, 117. pont.

91 Lásd: Larry Alexander, „Introduction” In: Alexander, L. (szerk.) *Constitutionalism: Philosophical Foundations* (Cambridge University Press, 1998), 1. o., valamint a 2–4. oldalon szereplő okfejtését a viszonylag állandó elemekkel (pl. hatalmi ágak elkülönülése) rendelkező metaalkotmánynak az olyan szimbolikus alkotmánytól való elhatárolásáról, amelynek tartalma a metaalkotmány módosítása nélkül változhat.

92 1986. május 15-i Johnston ítélet, 222/84, EU:C:1986:206. A közelmúltból lásd: 2013. június 27-i Agrokonsulting-04 ítélet, C-93/12, EU:C:2013:432, 59. pont.

93 Kokott főtanácsnok Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania ügyre vonatkozó indítványa, C-74/16, EU:C:2017:135, 31. pont.

94 Kokott főtanácsnok G4S Secure Solutions ügyre vonatkozó indítványa, C-157/15, EU:C:2016:382, 32. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat. Az EUSZ 4. cikk (2) bekezdéséről általában lásd: 2016. december 21-i Remondis ítélet, C-51/15, EU:C:2016:985, 40. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat; 2016. június 2-i Bogendorff von Wolffersdorff ítélet, C-438/14, EU:C:2016:401, 73. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

95 2014. június 12-i Digibet ítélet, C-156/13, EU:C:2014:1756, 34. pont.

96. Vagyis a Szerződésekben nincs elegendő elsődleges jogi kógens rendelkezés ahhoz, hogy akár félretegyük az Emberi Jogok Európai Bírósága és jelen Bíróság által az alapjogok között felmerülő verseny esetén alkalmazott mérlegelést,⁹⁶ vagy pedig csorbítsuk az Uniónak a vallás alapján történő hátrányos megkülönböztetés tilalmával szembeni bírói jogvédelemre vonatkozó hatáskörét, ha valamely vallási szervezet a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésére hivatkozik.⁹⁷

97. Az EUMSZ 17. cikknek a keletkezésének körülményeiből⁹⁸ megismert célkitűzései sem támasztják alá közvetlenül ezt az állítást. Az EUMSZ 17. cikket az európai alkotmány létrehozásáról szóló szerződésről szóló Konventen vitatták meg,⁹⁹ ahol a szövegbe a vallásra és különösen Európa keresztény örökségére¹⁰⁰ való utalás beillesztése melletti állítólag erőteljes lobbizást világi csoportok, és az egyházat és az államot határozottan szétválasztó tagállamok hasonlóan nyomatékosan utasították el.¹⁰¹ Az így keletkezett feszültségek megnyilvánulnak abban, hogy a Konvent során javasolt „szellemi hatásra” való hivatkozás, amelyet egyes vallási csoportok mindenképpen elutasítottak amiatt, hogy nem utal kifejezetten a kereszténységre, végül nem került bele az európai alkotmány létrehozásáról szóló szerződésbe.¹⁰² Végül, az Amszterdami Szerződéshez¹⁰³ csatolt 11. nyilatkozat szövegét (ugyanaz a felülvizsgálat, amely az Unió hatáskörét kiterjesztette egyebek mellett a vallás és meggyőződés alapján történő hátrányos megkülönböztetéssel szembeni küzdelemre)¹⁰⁴ az EUMSZ 17. cikk (1) és (2) bekezdéseként¹⁰⁵ fogadták el, valamint az EUMSZ 17. cikk (3) bekezdését illesztették be, annak érdekében, hogy az uniós intézmények és a vallási közösségek között már kialakult párbeszédnek keretet adjon.¹⁰⁶ Az EU-Szerződés preambuluma valóban számos „kulturális, vallási és humanista” forrásból merít ihletet.

98. Feltűnő, hogy nincs semmi, ami azt bizonyítaná, hogy az EUMSZ 17. cikk arra irányult volna, hogy a vallás vagy meggyőződés alapján történő egyenlőtlen bánásmód igazolásának bírósági felülvizsgálatát egy az egyben a tagállami jogba helyezze át, amikor az ilyen egyenlőtlen bánásmódot munkáltatóként eljáró, a 2000/78 irányelv 3. cikkének hatálya alá tartozó vallási szervezetek tanúsítják. Én inkább úgy értelmezem az EUMSZ 17. cikket, mint amely az EUSZ 5. cikk (2) bekezdésével áll szorosabb kapcsolatban, amely, amint arra az alperes írásbeli észrevételeiben is rámutat, az egyházak jogállásának a tagállamok kizárólagos hatáskörébe való utalására szolgál.

96 Lásd a fenti 55., 56., valamint 68–75. pontot.

97 Analógia útján lásd: 2000. január 11-i Kreil ítélet, C-285/98, EU:C:2000:2, 16. pont. A Szerződés szóban forgó cikkeiből „nem lehetett arra következtetni”, hogy „a Szerződés a közbiztonság alapján elfogadott minden intézkedésre vonatkozóan tartalmaz egy általános kivételt a közösségi jog hatálya alól”.

98 2016. október 27-i Bizottság kontra Németország ítélet, C-220/15, EU:C:2016:815, 39. pont. Az EUMSZ 17. cikk és az EUSZ preambuluma releváns részeinek keletkezési körülményeire vonatkozó részletes elemzéshez lásd például: McCrea, i. m., 53–74. o.; Oanta, G. A., „The Status of Churches and Philosophical and Non-Confessional Organizations within the Framework of the European Union Reform” *Lex et Scientia International Journal*, Bukarest (Románia), XV. sz., 2. kötet, 121–135. o.

99 A 17. cikk az európai alkotmány létrehozásáról szóló szerződés I-52. cikként jelent meg (HL 2004. C 310., 1. o.).

100 Lásd: „Post-Synodal Apostolic Exhortation *Ecclesia in Europe* of His Holiness Pope John Paul II to the Bishops, Men and Women in the Consecrated Life and All the Lay Faithful on Jesus Christ Alive in His Church the Source of Hope for Europe”, 2003. június 28.. Idézi: COMECE, *The Treaty Establishing a Constitution for Europe: Elements for an Evaluation*, 2005. március 11., elérhető: http://www.comece.eu/dl/pmnr/KJOMKkJqx4KJK/20050311PUBCONV_EN.pdf, 3. o.

101 McCrea, i. m., 54. o. Az 1996. évi kormányközi konferencián a német delegáció a jelentések szerint a következő cikket javasolta, eredménytelenül: „Az Unió úgy véli, hogy a vallási közösségek tagállamokban betöltött alkotmányos helyzete a tagállamok identitásának és kultúrájának mint közös jogi örökségüknek a kifejeződése.” Lásd: Oanta, i. m., 123. o.

102 HL 2003. C 169., 1. o.

103 Az 1997. október 2-án kelt Amszterdami Szerződést elfogadó kormányközi konferencia záróokmányhoz csatolt 11. nyilatkozat, HL 1997. C 340., 133. o.

104 Az EK 13. cikket az amszterdami felülvizsgálat keretén belül fogadták el. Jelenleg EUSZ 19. cikk.

105 A tagállami kormányok képviselőinek konferenciáján készült munkadokumentum, a kormányközi konferencia elnöksége, 2007. július 23., CIG 1/07, 49. o.

106 Uo. Lásd például: Houston, K., „The Logic of Structured Dialogue between Religious Associations and the Institutions of the European Union”, in: Leustean, L. N. és Madeley, J. T. S. (szerk.) *Religion, Politics and Law in the European Union*, (Routledge, 2010.), 201. o.; Mudrov, S. A., „The European Union and Christian Churches: The Patterns of Interaction”, vitairat, Europa-Kolleg Hamburg, Institute for European Integration, 3/14. sz.

99. Így az EUMSZ 17. cikk (1) és (2) bekezdése azt jelenti, hogy a tagállamok teljesen szabadon választhatják meg, milyen modell alapján alakítják ki a vallási szervezetekkel és közösségekkel a kapcsolatot, az Unió pedig köteles semleges álláspontot képviselni ezen a téren.¹⁰⁷ Az EUMSZ 17. cikkben foglalt tagállami jog szerinti „jogállás” ilyen értelmezése összhangban áll az EUSZ 4. cikk (2) bekezdése értelmében vett azon uniós kötelezettség hatályával, hogy tiszteletben kell tartani a tagállamok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedését.¹⁰⁸

100. Összefoglalva, az EUMSZ 17. cikk alapján az Unió alkotmányos követelményei azt tükrözik, amit az egyik jogtudós „értékluralizmusnak” nevezett. Ennek megfelelően az eltérő jogok vagy azok megközelítése közötti ütközés normálisnak minősül és a konfliktust az ütköző elemek egyensúlyba hozása révén kell megoldani, nem pedig úgy, hogy az egyiket hierarchikusan a másik fölé helyezzük.¹⁰⁹ Ez jelenik meg az EUSZ 2. cikkben, a Charta 22. cikkében és a 2000/78 irányelv 2. cikkének (5) bekezdésében.

4. Az első kérdésre vonatkozó következtetés

101. Ezért azt javasolom, hogy az első kérdésre a Bíróság a következő választ adja.

A 2000/78/EK irányelv 4. cikkének (2) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy a jelen ügy alpereséhez hasonló munkáltató – illetve számára az egyház – kötelező jelleggel nem határozhatja meg, hogy a tevékenységek jellege vagy gyakorlásuk feltételrendszere miatt lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelményt képez-e a jelentkező meghatározott vallása, tekintettel a munkáltató/az egyház szellemiségére.

D. A harmadik kérdés

102. Nem minden tevékenységet véd a jog, pusztán azért, mert az valamiféle vallási meggyőződésből ered.¹¹⁰ A kérdést előterjesztő nemzeti bíróság harmadik kérdésével azt kérdezi, hogy milyen követelmények támasztandók a 2000/78/EK irányelv 4. cikkének (2) bekezdése szerinti, a szervezet szellemiségére tekintettel lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelménnyel szemben.

103. Amint az az első kérdés megválaszolására irányuló korábbi elemzésből látható, a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésében megjelenik egyfelől a vallási szervezetek autonómiához és önrendelkezéshez, a *forum externum*hoz való joga, másfelől viszont a munkavállalóknak és jövőbeni munkavállalóknak a meggyőződésbeli szabadság *forum internum*ához, és az ahhoz való joga közötti feszültség, hogy e meggyőzések alapján ne érje őket hátrányos megkülönböztetés.

107 Oanta, i. m., 127. o. Egy tanulmány szerint öt modell különböztethető meg az egyház és az állam közötti kapcsolat kezelésére. Lásd: Mancini, S., és Rosenfeld, M., „Unveiling the limits of tolerance; comparing the treatment of majority and minority religious symbols in the public sphere” IN: Zucca és Ungureanu, i. m. 160–162. o.

108 Fenti 95. pont.

109 McCreary, i. m., 60. és 61. o., idézve a következőt: Bengoetxea, J., MacCormick, N. és Moral Soriano, L. „Integration and Integrity in the Legal Reasoning of the European Court of Justice”, in: de Búrca, G. és Weiler, J. H. H. (szerk.) *The European Court of Justice* (Oxford University Press, 2001.) 64. o.

110 Kokott főtanácsnoknak a G4S Security Solutions ítéletre vonatkozó indítványa, C-157/15, EU:C:2016:382, 37. pont, idézi a következőket: EJEB, 2005. november 10., Leyla Şahin kontra Törökország ítélet (CE:ECHR:2005:1110JUD004477498), 2014. július 1., S. A. S. kontra Franciaország ítélet (CE:ECHR:2014:0701JUD004383511), 2015. november 26., Ebrahíman kontra Franciaország ítélet (CE:ECHR:2015:1126JUD006484611).

104. Jelen elemzés, amellelt, hogy megalapozta az első kérdésre adandó választ, a következő tényezőket, vagy ahogy a harmadik kérdésben szerepel, követelményeket is meghatározta, amelyek relevánsak annak mérlegelése során, hogy a szakmai követelmények a tevékenységek jellege vagy gyakorlásuk feltételrendszere miatt a szervezet szellemiségére tekintettel lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelményt képeznek-e:

- i. a vallási szervezetek autonómiához és önrendelkezéshez való joga az uniós jogban elismert és védelmezett alapvető jog, ahogy azt a Charta 10. és 12. cikke is tükrözi. A 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdését és különösen az abban foglalt, vallási szervezetek „szellemiségére” való utalást ezen alapvető jogokkal összhangban kell értelmezni;
- ii. a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése tág, de nem korlátlan mérlegelési mozgásteret biztosít a tagállamoknak azon szakmai tevékenységek tekintetében, amelyek esetében a vallás vagy meggyőződés a tevékenységek jellege vagy gyakorlásuk feltételrendszere miatt lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelményt képez.¹¹¹
- iii. a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének első bekezdésében „a tagállamok alkotmányos rendelkezései[re] és elv[ére]” való hivatkozás az EUMSZ 17. cikk (1) bekezdés alapján értelmezve azt jelenti, hogy a 2000/78 irányelvet úgy kell végrehajtani, hogy az tiszteletben tartsa és ne sértse az egyes tagállamok által kiválasztott azon modellt, amely alapján kialakítják az egyházak és vallási szervezetek vagy közösségek, illetve az állam közötti kapcsolatot.¹¹²

105. Mivel a Charta 52. cikkének (3) bekezdése értelmében a Charta 10. és 12. cikke „megfelel” az EJEE 9. és 11. cikkének, a vallási szervezetek autonómiához és önrendelkezéshez való jogát legalább a következő uniós jogi védelem illeti meg.

106. Az Emberi Jogok Európai Bírósága kimondta, hogy nagyon kivételes esetektől eltekintve az EJEE által garantált vallásszabadsághoz való joggal ellentétes, ha a tagállam mérlegelési jogkörrel bír annak megállapítása során, hogy a vallási meggyőzések vagy az ilyen meggyőzések kifejezéséhez használt eszközök jogszerűek-e.¹¹³ Valamely vallási közösségnek az autonóm létezéshez való joga az EJEE 9. cikkében szereplő garanciák lényegét jelenti, amely ugyanígy elengedhetetlen a demokratikus társadalmak pluralizmusához is.¹¹⁴ Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlata alapján az állam nem avatkozhat be az egyházak belső szervezeti rendjébe,¹¹⁵ és valamely vallási közösség vallási hovatartozásának megítélése egyedül e közösség legmagasabb spirituális hatóságának, nem pedig az államnak a feladata.¹¹⁶ Ha a 9. cikk nem védené a közösség szervezeti életét, az egyéni vallásszabadság minden más vonatkozása sérülékennyé válna.¹¹⁷

¹¹¹ Fenti 86. pont.

¹¹² Fenti 99. pont.

¹¹³ Lásd például: EJEB, 2014. április 8., Magyar Keresztény Mennonita Egyház és társai kontra Magyarország ítélet (CE:ECHR:2014:0408JUD007094511), 76. §, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat. Például valamely embertelen ideológia népszerűsítése nyilvánvalóan ellentétes lenne az Uniónak az EUSZ 2. cikk szerinti alapvető értékeivel. Lásd: Kokott főtanácsnok G4S Secure Solutions ügyre vonatkozó indítványa, C-157/15, EU:C:2016:382, 89. pont.

¹¹⁴ EJEB, 2016. április 26., İzzettin Doğan és társai kontra Törökország ítélet (CE:ECHR:2016:0426JUD006264910), 93. §, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

¹¹⁵ EJEB, 2010. szeptember 16., Bolgár Ortodox Egyház Szent Zsinata (Metropolitan Inokentiy és társai) kontra Bulgária ítélet (CE:ECHR:2010:0916JUD000041203), 26. §.

¹¹⁶ EJEB, 2016. április 26., İzzettin Doğan és társai kontra Törökország ítélet (CE:ECHR:2016:0426JUD006264910), 110. és 121. §, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

¹¹⁷ Lásd: EJEB, 2013. július 9., Sindicatul „Păstorul cel Bun” kontra Románia ítélet (CE:ECHR:2013:0709JUD000233009), 136. §.

107. Az állam nem kötelezhet valamely vallási közösséget arra, hogy új tagokat vegyen fel vagy meglévőket kizárjon.¹¹⁸ Ugyanígy nem kötelezhet az állam valamely vallási közösséget arra, hogy valakit egy adott vallási kötelezettséggel bízson meg.¹¹⁹ A vallási közösségek állam által elismert autonómiájának tiszteletben tartása egyebek mellett azt is jelenti, hogy az államnak el kell fogadnia, ha az ilyen közösségek a saját szabályaiknak és érdekeiknek megfelelően reagálnak bármely olyan, belülről induló, elszakadásra irányuló mozgalomra, amely kohéziójuk, arcukatuk vagy egységük szempontjából fenyegetést jelenthet.¹²⁰ Csak a legsúlyosabb és leginkább kényszerítő okok indokolhatják az állami beavatkozást,¹²¹ amikor az állam például ellenőrizheti, hogy valamely mozgalom vagy szervezet látszólag vallási céllal olyan tevékenységet végez, amely a lakosságra vagy a közbiztonságra nézve veszélyes.¹²² Általában az EJEE 9. cikke által biztosított védelem csak a vallási szervezetek tagjainak olyan nézeteire vonatkozik, amelyek egy bizonyos fokú meggyőző erőt, komolyságot, kohéziót és fontosságot képviselnek.¹²³

108. Ha a vallási közösség szervezete kérdéses, a 9. cikket a szervezeteket az indokolatlan állami beavatkozástól védő 11. cikk szerint kell értelmezni.¹²⁴ Ebben az értelemben az Emberi Jogok Európai Bírósága ismételten kimondta, hogy a vallásszabadságba beletartozik annak szabadsága, hogy az illető vallását kinyilvánítsa „azok körében, akikkel közös a hite”.¹²⁵

109. Az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakran hangsúlyozta az államnak a különböző vallások, hitek és meggyőzések gyakorlásának semleges és pártatlan szervezőjeként betöltött szerepét, miközben kimondta, hogy e szerep a demokratikus társadalomban hozzájárul a közrend, a vallási harmónia és a tolerancia fenntartásához.¹²⁶ A szóban forgó egyházak autonómiáját veszélyeztetheti, ha az állam választott bíróként lép fel a vallási közösségek és a bennük meglévő vagy belőlük kiinduló különböző elszakadni kívánó csoportok között.¹²⁷ Az egyházak belső vezetői vitáiba, és így belső szervezeti rendjükbe való önkényes állami beavatkozást az EJEB aránytalannak és az EJEE 9. cikkébe ütközőnek találta.¹²⁸

110. Ugyanakkor nem értek egyet az alperes azon érvelésével, hogy az, hogy az állami hatóságok nem vizsgálhatják a vallási meggyőzéseket vagy nem avatkozhatnak be a vallási szervezetek belső szervezetébe, szükségképpen azt jelenti, hogy szintén kizárólag ez utóbbiak – és még a bíróságok sem – dönthetnek arról, hogy valamely szakmai követelmény a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése alapján lényeges, törvényes és igazolt-e, tekintettel a tevékenységek jellegére és gyakorlásának feltételrendszerére. Inkább azokat az érveket fogadom el, amelyet Írország terjesztett elő írásbeli észrevételeiben és a Bizottság adott elő a tárgyaláson, miszerint valamely vallás szellemisége szubjektív, és meglehetősen elkülönül az annak fenntartásához végzett tevékenységtől, amely utóbbi egy objektív, bírósági felülvizsgálat alá vethető kérdés. Más szóval az alperes összevont két különböző fogalmat. Habár az egyház szellemiségének bírósági felülvizsgálata korlátozott, amint az az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélezési gyakorlatában, és ezért a tagállamok alkotmányos

118 Uo. 137. §.

119 EJEB, 2014. június 12., Fernández Martínez kontra Spanyolország ítélet (CE:ECHR:2014:0612JUD005603007), 129. §, valamint az ott hivatkozott ítélezési gyakorlat.

120 Uo., 128. §.

121 EJEB, 2016. április 26., İzzettin Doğan és társai kontra Törökország ítélet (CE:ECHR:2016:0426JUD006264910), 110. §.

122 EJEB, 2001. december 13., Metropolitan Church of Bessarabia társai kontra Moldova ítélet (CE:ECHR:2001:1213JUD004570199), 113. §.

123 EJEB, 2013. január 15., Eweida és társai kontra Egyesült Királyság ítélet (CE:ECHR:2013:0115JUD004842010), 81. §.

124 EJEB, 2013. július 9., Sindicatul „Păstorul cel Bun” kontra Románia ítélet (CE:ECHR:2013:0709JUD000233009), 136. §.

125 EJEB, 2008. július 31., Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas és társai kontra Ausztria ítélet (CE:ECHR:2008:0731JUD004082598), 61. §.

126 EJEB, 2016. április 26., İzzettin Doğan és társai kontra Törökország ítélet (CE:ECHR:2016:0426JUD006264910), 107. §, valamint az ott hivatkozott ítélezési gyakorlat.

127 EJEB, 2013. július 9., Sindicatul „Păstorul cel Bun” kontra Románia ítélet (CE:ECHR:2013:0709JUD000233009), 165. és 166. §.

128 EJEB, 2009. január 22., Bolgár Ortodox Egyház Szent Zsinata (Metropolitan Inokentiy és társai) kontra Bulgária ítélet (CE:ECHR:2009:0122JUD000041203).

hagyományában is¹²⁹ megjelenik, ez nem jelenti azt, hogy valamely tagállami bíróság ne értékelhetné a *szóban forgó tevékenységeket*, szemben a vallásnak a felülvizsgálat alá alig vethető szellemiségével, annak eldöntése érdekében, hogy a meggyőződés alapján történő egyenlőtlen bánásmód lényeges, törvényes és igazolt-e.

111. Három további tényezőt kell figyelembe venni, amikor a kérdést előterjesztő nemzeti bíróság eldönti, hogy a keresztény hithez tartozás lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelményt képez-e egy olyan álláshoz, amelynél faji megkülönböztetésről szóló jelentést kell készíteni, beleértve az alperes nyilvánosság előtti és szakmai képviselőt és az adott szervezeten belüli véleményalkotás összehangolását.¹³⁰

- iv. a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésében szereplő „igazolt” szó annak elemzését igényli, hogy a valláson vagy meggyőződésen alapuló közvetlen hátrányos megkülönböztetést megvalósító szakmai követelményeket kellőképpen hozzáigazították-e az alperes autonómiához és önrendelkezéshez való jogának védelméhez, úgy, hogy a szakmai követelmények alkalmasak legyenek e cél elérésére;
- v. a „lényeges, törvényes” szavak megkövetelik annak vizsgálatát, hogy a szóban forgó tevékenységek közel állnak-e az alperes által hirdetett küldetéshez;¹³¹
- vi. a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésében foglalt azon követelmény értelmében, hogy az eltérő bánásmód esetében figyelembe kell venni a „jog általános elveit”, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának az EJEE 9. cikk (2) bekezdésének értelmezésére annak eldöntésekor vonatkozó megközelítését, hogy valamely vallási szervezetnek az autonómiához és önrendelkezéshez való jogának gyakorlása aránytalan-e az EJEE által biztosított egyéb jogokhoz képest,¹³² az arányosság szempontjából a vallás vagy meggyőződés alapján történő hátrányos megkülönböztetés 2000/78 irányelven alapuló tilalma tényleges érvényesülése biztosításának jogszerű céljára gyakorolt hatást kell szembeállítani az alperesnek az autonómiához és önrendelkezéshez való jogával,¹³³ figyelembe véve azt, hogy a 2000/78 irányelv 3. cikke nem tesz különbséget felvétel és elbocsátás között.¹³⁴

112. A iv. és v. pont részletesebb kifejtést érdemel.

113. Az uniós intézkedések értelmezésére vonatkozó szabályokat a fenti 81–85. pont részletezi. A iv. pont szempontjából véleményem szerint az a döntő, hogy az előkészítő munkálatok azt mutatják, hogy a luxemburgi küldöttség javaslatára a „szükséges” szót „igazoltra” változtatták, tekintettel az Egyesült Királyság kormányának azon javaslatára, hogy a „szükséges” szót a „megfelelő” vagy „releváns”

129 A tagállamok átfogó vizsgálatához lásd: Doe i.m., 5. fejezet, 114–138. o. A 120. oldalon a szerző azt állítja, hogy e tekintetben tipikusnak tekinthető a bolgár alkotmánybíróság ítélkezési gyakorlata, amelyet a következőkben idéz: „A vallási közösségek és intézmények belső szervezeti életébe, valamint megnyilvánulásaikba való állami és kormányzati beavatkozás elfogadhatatlanok, kivéve ha az az alkotmány alapján történik.” Lásd: 1992. június 11-i 11/92. sz. ügyben hozott 5. sz. határozat, SG 49. sz., 1992. június 16.

130 Fenti 24. pont.

131 Lásd például: EJEB, 2010. szeptember 23., Schüth kontra Németország ítélet (CE:ECHR:2010:0923JUD000162003), 69. pont. E „közelség” az egyház nyilvános és saját hívei felé irányuló hitelesség vizsgálatának is részét képezi, EJEB, 2011. február 3., Siebenhaar kontra Németország ítélet (CE:ECHR:2011:0203JUD001813602), 46. pont, továbbá annak eldöntésében is szerepet játszik, hogy a szóban forgó álláspont jelentős-e, EJEB, 2010. szeptember 23., Obst kontra Németország ítélet (CE:ECHR:2010:0923JUD000042503), 51. pont. Azon tevékenységekre vonatkozó szakmai követelmények megjelölése, amelyek közel állnak valamely vallási szervezett által hirdetett misszióhoz, szintén releváns a legitimitáció fenntartása szempontjából.

132 Lásd többek között: 2016. október 4., Travaš kontra Horvátország ítélet (CE:ECHR:2016:1004JUD007558113), 109. pont.

133 Lásd hasonlóképp: 2000. január 11-i Kreil ítélet, C-285/98, EU:C:2000:2, 23. pont.

134 Fenti 69. pont.

váltsa fel.¹³⁵ Álláspontom szerint ez afelé történő elmozdulást jelent, hogy az uniós jogalkotó az „igazolt” szó használatával elfogadja az arányosság általános elvének első részét. Ez maga után vonja az érintett intézkedés megfelelőségének annak érdekében való vizsgálatát, hogy a törvényes cél biztosítva legyen.¹³⁶

114. Ami az v. pontot illeti, e következtetésre a „lényeges, törvényes” szavak szövegkörnyezetével összefüggésben jutottam, amely szavak össze vannak kapcsolva, mintha vonatkoznának mind „a szervezet szellemiségére” és a releváns tevékenységek „jellegére” vagy „gyakorlásuk feltételrendszerére”. Ráadásul a nyelvi változatok között eltérés van. A „lényeges” szót svéd (*verkligt*), máltai (*ġenwin*), lett (*īstu*), finn (*todellinen*), dán (*regulært*), horvát (*stvarni*) és magyar (*lényeges*) nyelvi változat tartalmazza, miközben a francia változat az *essentielle*, *légitime* szót használja, hasonlóan a spanyol (*esencial*), olasz (*essenziale*), portugál (*essencial*), román (*esențială*), holland (*wezenlijke*), német (*wesentliche*), észt (*oluline*), bolgár (*основно*), szlovák (*základní*), cseh (*podstatný*), lengyel (*podstawowy*), szlovén (*bistveno*) és görög (*ουσιώδης*) nyelvi változatokhoz.

115. A Bíróság állandó ítélezési gyakorlata értelmében az egyes nyelvi változatok közötti eltérés esetén a szóban forgó rendelkezést azon szabályozás általános rendszerére és céljára tekintettel kell értelmezni, amelynek az a részét képezi.¹³⁷ Mivel a „lényeges, törvényes” kifejezés a nyelvi eltérések miatt önmagában „nem értelmezhető világosan és egységesen”,¹³⁸ arra a következtetésre jutottam, hogy vázlatos megközelítés és a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésében foglalt, a vallási szervezetek autonómiájának és önrendelkezésének megőrzésére irányuló cél alapján,¹³⁹ a szóban forgó szakmai tevékenységeknek és vallási szervezetek hirdetett missziójának a közelsége e meghatározás központi eleme. Az uniós jogban ezt fejezi ki a „lényeges, törvényes” szavaknak a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésében való használata.

116. Ezért azt javaslom, hogy a harmadik kérdésre a Bíróság a következő választ adja:

A 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése értelmében a lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelményeknek a tevékenységek jellegére vagy gyakorlásuk feltételrendszerére, valamint a szervezet szellemiségére tekintettel való értékelése során a kérdést előterjesztő nemzeti bíróságnak a következőket kell figyelembe vennie:

- i. a vallási szervezetek autonómiához és önrendelkezéshez való joga az uniós jogban elismert és védelmezett alapvető jog, ahogy azt a Charta 10. és 12. cikke is tükrözi. A 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdését és különösen az abban foglalt, vallási szervezetek „szellemiségére” való utalást ezen alapvető jogokkal összhangban kell értelmezni;
- ii. a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése tág, de nem korlátlan mérlegelési mozgásteret biztosít a tagállamoknak azon szakmai tevékenységek tekintetében, amelyek esetében a vallás vagy meggyőződés a tevékenységek jellege vagy gyakorlásuk feltételrendszere miatt lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelményt képez;
- iii. a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének első bekezdésében „a tagállamok alkotmányos rendelkezései[re] és elve[re]” való hivatkozás az EUMSZ 17. cikk (1) bekezdése alapján értelmezve azt jelenti, hogy a 2000/78 irányelvet úgy kell végrehajtani, hogy az tiszteletben tartsa és ne sértse az egyes tagállamok által kiválasztott azon modellt, amely alapján kialakítják az egyházak és vallási szervezetek vagy közösségek, illetve az állam közötti kapcsolatot;

135 Lásd: a 12269/00 SOC 344 JAI 112, az Európai Unió Tanácsa SOC 345 JAI 113 dokumentumot módosító kiegészítést, 2000. október 12., 2. o.

136 Például: 1997. június 26-i Familiapress ítélet, C-368/95, EU:C:1997:325, 28. pont.

137 2016. szeptember 21-i Bizottság kontra Spanyolország ítélet, C-140/15 P, EU:C:2016:708, 80. pont.

138 2014. május 15-i Timmel ítélet, C-359/12, EU:C:2014:325, 62. pont.

139 A fenti 106–109. pont.

- iv. a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésében szereplő „igazolt” szó annak elemezését igényli, hogy a valláson vagy meggyőződésen alapuló közvetlen hátrányos megkülönböztetést megvalósító szakmai követelményeket kellőképpen hozzáigazították-e az alperes autonómiához és önrendelkezéshez való jogának védelméhez, úgy, hogy a szakmai követelmények alkalmasak legyenek e cél elérésére;
- v. a „lényeges, törvényes” szavak megkövetelik annak vizsgálatát, hogy a szóban forgó tevékenységek közel állnak-e az alperes által hirdetett küldetéshez;
- vi. a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésében foglalt azon követelmény értelmében, hogy az eltérő bánásmód esetében figyelembe kell venni a „jog általános elveit”, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának az EJEE 9. cikk (2) bekezdésének értelmezésére annak eldöntésekor vonatkozó megközelítését, hogy valamely vallási szervezetnek az autonómiához és önrendelkezéshez való jogának gyakorlása aránytalan-e az EJEE által biztosított egyéb jogokhoz képest, az arányosság szempontjából a vallás vagy meggyőződés alapján történő hátrányos megkülönböztetés 2000/78 irányelven alapuló tilalma tényleges érvényesülése biztosításának jogszerű céljára gyakorolt hatást kell szembeállítani az alperesnek az autonómiához és önrendelkezéshez való jogával, figyelembe véve azt, hogy a 2000/78 irányelv 3. cikke nem tesz különbséget felvétel és elbocsátás között.

E. A második kérdés

117. A második kérdés azokra a szokatlan körülményekre irányul, amelyek esetén az uniós jog valamely általános elve, mint például a meggyőződéstől független egyenlő bánásmóddhoz való jog,¹⁴⁰ konkrétan kifejeződést nyer egy irányelvben, jelen esetben a 2000/78 irányelvben, azonban valamely tagállami bíróság nem értelmezheti a nemzeti jogát az irányelvvel összhangban, mivel ez a nemzeti jog *contra legem* értelmezését jelentené, és ez utóbbi ellentétes a Bíróság által két magánfél közötti horizontális jellegű jogvitákra vonatkozóan kialakított ítélkezési gyakorlattal.¹⁴¹ Ha a kérdést előterjesztő nemzeti bíróság szerint nem lehetséges a WRV 137. cikkének (3) bekezdését és az AGG 9. §-ának (1) bekezdését a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének és az EUMSZ 17. cikknek megfelelően értelmezni, amint azt az alapeljárásban a Bíróság ítélete alapján tették, mellőzni kell-e a WRV 137. cikkének (3) bekezdése és az AGG 9. §-ának (1) bekezdésének alkalmazását?

118. A nemzeti jog értelmezésére hivatott bíróságnak e jog alkalmazása során figyelembe kell vennie e jog szabályainak összességét és az e jog által elfogadott értelmezési módszereket kell alkalmaznia azért, hogy azt a lehető legnagyobb mértékben az irányelv szövege és célja alapján értelmezze, annak érdekében, hogy elérje az irányelv által meghatározott eredményt, és ily módon megfeleljen az EUMSZ 288. cikk harmadik bekezdésének.¹⁴² Ahogy azt korábban említettem, ez azzal jár, hogy adott esetben módosítaniuk kell az állandó ítélkezési gyakorlatot, amennyiben az a nemzeti jognak valamely irányelv céljaival összeegyeztethetetlen értelmezésén alapul.¹⁴³

119. Azonban arra a következtetésre jutottam, hogy a vallás vagy meggyőződés alapján történő hátrányos megkülönböztetés tilalma, ahogy az a Charta 21. cikkében megjelenik, nem olyan szubjektív jog, amely horizontálisan alkalmazható lenne magánfelek között olyan körülmények között, amikor az a vallási szervezetek autonómiához és önrendelkezéshez való jogával áll versenyben, és a tagállami

¹⁴⁰ Az EUSZ 6. cikk (3) bekezdése többek között megerősíti, hogy az EJEE által biztosított alapvető jogok az uniós jogrend részét képezik mint annak általános elvei, 2016. február 15-i JN-ítélet, C-601/15 PPU, EU:C:2016:84, 45. pont.

¹⁴¹ Az alperes a magánjog hatálya alá tartozó jogalany, a felperes pedig egy magánfél. Lásd továbbá a fenti 41–45. pontot.

¹⁴² 2016. április 19-i DI-ítélet, C-441/14, EU:C:2016:278, 31. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

¹⁴³ Uo., 33. pont.

rendeletek nem értelmezhetők a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének megfelelően.¹⁴⁴ Ha az alapeljárásnak, miután az a kérdést előterjesztő nemzeti bíróság előtt folyik tovább, ez lenne a kimenetele, a felperes az uniós jog alapján jogorvoslatként Németországgal szemben kártérítési felelősség megállapítása iránti keresetet indíthat.¹⁴⁵

120. Az alábbiakban ismertetett indokok alapján jutott erre a következtetésre.

121. Először is, amint azt fent kifejtettem, az EUMSZ 17. cikk (1) és (2) bekezdése értelmében a tagállamok kizárólagos hatáskörébe tartozik az egyház és állam közötti kapcsolatra vonatkozó modell megválasztása. Amennyiben ennek során a jogalkotási intézkedések nem felelnek meg a tagállam uniós jog szerinti azon párhuzamos kötelezettségeinek, hogy a 2000/78 irányelv hatékony érvényesülését biztosítani kell, a tagállam viseli a felelősséget ennek negatív következményeiért.

122. Másodsor, amint arra Írország az írásbeli észrevételeiben rámutat, összeegyeztethetetlen lenne a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésében a tagállamoknak annak értékelésére biztosított tág mozgástérrel, hogy valamely tevékenységek jellege vagy gyakorlásuk feltételrendszere miatt lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelményt képez-e, ha a vallás alapján történő hátrányos megkülönböztetés tilalma horizontális közvetlen hatállyal rendelkezne.

123. Harmadsor, amint arra szintén Írország mutat rá az írásbeli észrevételeiben, a hátrányos megkülönböztetésre vonatkozóan az EUMSZ 19. cikkben felsorolt egyéb okokkal szemben nincs kellő egyezés a nemzeti alkotmányos hagyományok között abban, hogy a vallási alapon történő eltérő bánásmód mikor lehet lényeges, törvényes és igazolt. Tulajdonképpen magának az EUMSZ 17. cikknek és a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének hatályba léptetése is ezt bizonyítja.

124. Ezért azt javaslom, hogy a második kérdésre a Bíróság a következő választ adja:

Az alapeljárás körülményei között nem kell az olyan nemzeti jogi rendelkezés alkalmazásától eltekinteni, mint a jelen ügyben alkalmazandó AGG (Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz, az egyenlő bánásmódról szóló általános törvény) 9. §-ának (1) bekezdésében szereplő első lehetőség, amely szerint a vallási közösségek és az azokhoz tartozó intézmények általi foglalkoztatás esetén akkor is megengedett a valláson alapuló eltérő bánásmód, ha e vallási közösség önmeghatározására figyelemmel egy bizonyos vallás igazolt szakmai követelményt képez a vallási közösség önrendelkezési jogára tekintettel, amennyiben nem lehetséges az említett rendelkezésnek a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésével összhangban való értelmezése.

F. Záró megjegyzések

125. Az AGG 9. §-a egy problémás rendelkezés. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezményének való megfelelését illetően az Egyesült Nemzetek Szervezetének releváns Emberi Jogi Bizottsága előtt kifogásolták.¹⁴⁶ Egy alkalommal a Bizottság Németországgal szembeni kötelezettségszegési eljárást indított miatta,¹⁴⁷ és az említett tagállamban a hátrányos megkülönböztetést tiltó jogszabályok betartásának ellenőrzéséért felelős német kormányzati szerv is vitatta.¹⁴⁸

144 Kokott főtanácsnok szerint az etnikai származás és faj alapján történő hátrányos megkülönböztetés tilalmának horizontális joghatása attól függően változhat, hogy milyen körülmények között hivatkoztak erre a jogra. Lásd a fenti 24. lábjegyzetet.

145 2014. január 15-i Association de médiation sociale, C-176/12, EU:C:2014:2, 50. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

146 CERD/C/DEU/CO/19–22, 2015. június 30., nyolcvanhatodik ülés, 15. pont. Lásd továbbá: faji megkülönböztetésről szóló jelentés, 43. pont.

147 2009. október 29-én az Európai Bizottság ezzel kapcsolatban indokolással ellátott véleményt küldött Németország számára. Lásd: IP/09/1620. Lásd: europa.eu/rapid/press-release_IP-09-1620_en.htm. Az eljárást később megszüntették.

148 Zweiter Gemeinsamer Bericht der Antidiskriminierungsstelle des Bundes und der in ihrem Zuständigkeitsbereich betroffenen Beauftragten der Bundesregierung und des Deutschen Bundestages, 2013. augusztus 13., Bundestags-Drucksache (a Bundestag kiadványa) 17/14400.

126. A tényállásból kiderül, hogy Németországban a vallási szervezetek megközelítőleg 1,3 millió személyt alkalmaznak,¹⁴⁹ és hogy az egyházak és az azokhoz tartozó intézmények jelentős mértékben részt vesznek a tagállami közéletben.¹⁵⁰ Ennek ellenére azon a véleményen vagyok, hogy a jelen helyzetben kialakult feszültségeket, amint azt az alapeljárás jól példázza, az EUMSZ 17. cikk, a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése, valamint a vallási szervezeteknek az autonómiához és az önrendelkezéshez való jognak mint az uniós jog által védett alapvető jognak a Charta 10. és 12. cikkének, valamint 52. cikke (3) bekezdésének együttes joghatása általi elismerése elsimította.

VI. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésekre adandó válaszok

127. Ezért azt javaslom, hogy a Bundesarbeitsgericht (szövetségi munkaügyi bíróság, Németország) által előterjesztett kérdésre a Bíróság a következő választ adja:

1. A foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról szóló, 2000. november 27-i 2000/78/EK tanácsi irányelv 4. cikkének (2) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy a jelen ügy alpereséhez hasonló munkáltató – illetve számára az egyház – kötelező jelleggel nem határozhatja meg, hogy a tevékenységek jellege vagy gyakorlásuk feltételrendszere miatt lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelményt képez-e a jelentkező meghatározott vallása, tekintettel a munkáltató/az egyház szellemiségére.
2. Az alapeljárás körülményei között nem kell az olyan nemzeti jogi rendelkezés alkalmazásától eltekinteni, mint a jelen ügyben alkalmazandó AGG (Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz, az egyenlő bánásmódról szóló általános törvény) 9. §-ának (1) bekezdésében szereplő első lehetőség, amely szerint a vallási közösségek és az azokhoz tartozó intézmények általi foglalkoztatás esetén akkor is megengedett a valláson alapuló eltérő bánásmód, ha e vallási közösség önmeghatározására figyelemmel egy bizonyos vallás igazolt szakmai követelményt képez a vallási közösség önrendelkezési jogára tekintettel, amennyiben nem lehetséges az említett rendelkezésnek a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésével összhangban való értelmezése.
3. A 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése értelmében a lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelményeknek a tevékenységek jellegére vagy gyakorlásuk feltételrendszerére, valamint a szervezet szellemiségére tekintettel való értékelése során a kérdést előterjesztő nemzeti bíróságnak a következőket kell figyelembe vennie:
  - i. a vallási szervezetek autonómiához és önrendelkezéshez való joga az uniós jogban elismert és védelmesített alapvető jog, ahogy azt a Charta 10. és 12. cikke is tükrözi. A 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdését és különösen az abban foglalt, vallási szervezetek „szellemiségére” való utalást ezen alapvető jogokkal összhangban kell értelmezni;
  - ii. a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése tág, de nem korlátlan mérlegelési mozgásteret biztosít a tagállamoknak azon szakmai tevékenységek tekintetében, amelyek esetében a vallás vagy meggyőződés a tevékenységek jellege vagy gyakorlásuk feltételrendszere miatt lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelményt képez;

¹⁴⁹ Uo., 238. o.

¹⁵⁰ McColgan, A. „Religion and inequality in the European framework” in: Zucca és Ungereanu, i. m., 215. o., a 230. oldalon. Arról, hogy milyen összetett kérdés, amikor a „magán- és közszféra egymásba omlik” a vallással összefüggésben, lásd: Mancini és Rosenfeld, i. m., 162. o.. Egy elemző azzal érvelt, hogy a Bíróság 2017. március 14-i Bougnaoui és ADDH ítélete, C-188/15, EU:C:2017:204, és a G4S Secure Solutions ítélete, C-157/15, EU:C:2017:203, jelzi az attól való tartózkodást, hogy a vallás visszatérjen a civil társadalomba. Lásd: Robin-Olivier, S., „Neutraliser la religion dans l’entreprise?: Arrêts G4S Secure Solutions et Bougnaoui (CJUE 14 mars 2017, aff. C-157/15 et C-188/15)”, *RTDEur*, 2, (2017), 229. o.

- iii. a 2000/78 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének első bekezdésében „a tagállamok alkotmányos rendelkezései[re] és elve[re]” való hivatkozás az EUMSZ 17. cikk (1) bekezdése alapján értelmezve azt jelenti, hogy a 2000/78 irányelvet úgy kell végrehajtani, hogy az tiszteletben tartsa és ne sértse az egyes tagállamok által kiválasztott azon modellt, amely alapján kialakítják az egyházak és vallási szervezetek vagy közösségek, illetve az állam közötti kapcsolatot;
- iv. a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésében szereplő „igazolt” szó annak elemzését igényli, hogy a valláson vagy meggyőződésen alapuló közvetlen hátrányos megkülönböztetést megvalósító szakmai követelményeket kellőképpen hozzáigazították-e az alperes autonómiához és önrendelkezéshez való jogának védelméhez, úgy, hogy a szakmai követelmények alkalmasak legyenek e cél elérésére;
- v. a „lényeges, törvényes” szavak megkövetelik annak vizsgálatát, hogy a szóban forgó tevékenységek közel állnak-e az alperes által hirdetett küldetéshez;
- vi. a 2000/78 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésében foglalt azon követelmény értelmében, hogy az eltérő bánásmód esetében figyelembe kell venni a „jog általános elveit”, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának az EJEE 9. cikk (2) bekezdésének értelmezésére annak eldöntésekor vonatkozó megközelítését, hogy valamely vallási szervezetnek az autonómiához és önrendelkezéshez való jogának gyakorlása aránytalan-e az EJEE által biztosított egyéb jogokhoz képest, az arányosság szempontjából a vallás vagy meggyőződés alapján történő hátrányos megkülönböztetés 2000/78 irányelven alapuló tilalma tényleges érvényesülése biztosításának jogszerű céljára gyakorolt hatást kell szembeállítani az alperesnek az autonómiához és önrendelkezéshez való jogával, figyelembe véve azt, hogy a 2000/78 irányelv 3. cikke nem tesz különbséget felvétel és elbocsátás között.